

Marianne Vaalimaa

Sirkustaidoista elämäntaitoja

Millaista on osallisuutta lisäävä sirkustoiminta?

Opinnäytetyö

Syksy 2011

Kulttuurin yksikkö

Kulttuurituotannon koulutusohjelma

Sosiokulttuurisen työn musiikkipainotteinen suuntautumisvaihtoehto

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Kulttuuri

Koulutusohjelma: Kulttuurituotannon koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosiokulttuurisen työn musiikkipainotteinen suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Marianne Vaalimaa

Työn nimi: Sirkustaidoista elämäntaitoja – Millaista on osallisuutta lisäävä sirkustoiminta?

Ohjaajat: Jari-Matti Lintala ja Jussi Kareinen

Vuosi: 2011 Sivumäärä: 52 Liitteiden lukumäärä: 3

Työni lähtökohtana on havainto siitä, että sosiaalinen sirkus on sosiokulttuurista innostamista toteuttavaa toimintaa, jossa olennaisia asioita ovat osallisuus ja voimaantuminen. Tutkimuksella halusin selvittää, pitääkö havainto paikkansa ja jos pitää, niin millä perusteilla.

Keräsin aineistoa haastattelemalla sirkusohjaaja Silja Kyytistä, projektivastaava Riikka Åstrandia ja osallistavaa kulttuurityötä tutkinutta kouluttaja Jouni Piekkaria. Osallistuin Sosiaalinen sirkus -seminaareihin, joissa tapasin hankkeessa mukana olleita osatoteuttajia. Lisäksi olin mukana sirkusopetuksissa avustavana ohjaajana.

Tutkimustuloksissa selvisi, että sosiaalinen sirkus -hankkeen myötä järjestetyssä sirkusopetuksessa on mukana samoja arvoja kuin sosiokulttuurisessa innostamisessa. Käytännön menetelmissä on myös mukana innostamiseen yhteneviä asioita, kuten ryhmälähtöisyys, onnistumiskokemusten korostaminen ja yhteistyötaitojen kehittäminen. Aina tavoitteet osallisuuden toteuttamisesta ja voimaantumisesta eivät kuitenkaan ole tiedostettuja. Siksi esitän kuvauksen siitä, minkälaista sosiokulttuuriseen innostamiseen pohjautuva sirkuspainotteinen toiminta voisi pääpiirteissään olla.

Avainsanat: Sosiaalinen sirkus, osallistaminen, osallisuus, voimaantuminen, sosiokulttuurinen innostaminen

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Culture and Design

Degree programme: Degree programme in Cultural management

Specialisation: Socio-cultural work (Music)

Author: Marianne Vaalimaa

Title of thesis: From circus skills to life skills – How can participating be actualized in circus?

Supervisor(s): Jari-Matti Lintala and Jussi Kareinen

Year: 2011

Number of pages: 52

Number of appendices: 3

The starting point of my thesis is my observation that social circus implements the principles of socio-cultural animation, which includes participation and empowerment. With this research I wanted to find out if this observation is true and if it is, by which principles.

The research material was collected by interviewing the experts on social circus and socio-cultural animation. I also participated in Social circus -seminars where I was able to meet all the pilot circuses involved in the project.

The conclusion of the study is that in the Social circus -project involves the same values as socio-cultural animation. Some practical methods were also found, such as group-orientation, highlighting the joy in experiences of success and developing ability to cooperate. But participating and empowerment are not always conscious targets. Based on these results, I describe a circus orientated action based on socio-cultural animation.

Keywords: Social circus, participatory, participation, empowerment, socio-cultural animation

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract	3
Kuvio- ja taulukkoluetelo.....	6
Käytetyt termit ja lyhenteet	7
1 JOHDANTO.....	9
2 SOSIAALINEN SIRKUS.....	12
2.1 Sosiaalisen sirkuksen hanke	13
2.1.1 Osatoteuttajat ja toiminta	13
2.1.2 Sosiaalisen sirkuksen opetuksen tavoitteet.....	17
2.1.3 Esimerkki sosiaalisen sirkuksen tuntien sisällöstä	18
2.1.4 Vaikuttavaa työtä sirkuksen keinoin	21
2.2 Ohjaajan haasteita ja ryhmätyöskentelyn lähtökohtia	23
2.3 Lajien moninaisuus	25
2.4 Soveltava ja soveltuva sirkus	27
3 SOSIOKULTTUURINEN INNOSTAMINEN	29
3.1 Historia ja lähtökohdat.....	30
3.2 Innostajana toimiminen	31
3.3 Osallisuus ja osallistavat menetelmät	32
3.4 Voimaantuminen	33
4 TUTKIMUSMENETELMÄT	35
4.1 Tausta ja tavoitteet.....	35
4.2 Aineiston keruu	36
4.3 Aineiston käsittely	37
5 HYVINVOINTIA TUKEVAA KULTTUURITYÖTÄ	38
5.1 Osallisuutta tukevat tavoitteet	38
5.2 Innostaminen ja osallistavat menetelmät sosiaalisessa sirkuksessa.....	40
5.3 Ohjaaja - Innostaja	41
5.4 Sosiokulttuurisen innostamisen kriteerit	41
5.5 Sosiaalisen sirkuksen mahdollisuudet.....	43
6 OSALLISUUTTA LISÄÄVÄ SIRKUSTOIMINTA	44

6.1 Sirkus voimaantumisen välineenä	44
6.2 Sirkus innostavana harrastuksena	46
7 POHDINTA	48
LÄHTEET	49
LIITTEET	52

Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuva 1. Havukosken sirkusryhmä	14
Kuva 2. Koukkuniemen kotisirkus	15
Kuvio 3. Sosiaalisen sirkuksen opetuksen tavoitteet	17
Kuva 4. Piipoon kokeileva perhesirkus, perhepyramidi.....	39
Kuva 5. Vuosaaren lähiösirkusryhmä. Vierailulla Lahden sirkuskoulussa.....	42

Käytetyt termit ja lyhenteet

Sosiaalinen sirkus	Soveltavaa sirkustoimintaa, jonka ensisijaisena tavoitteena lajien tekniikan oppimisen sijaan on toimia uuden oppimisen apuvälineenä erilaisille ryhmille ja yksilöille ikään, sukupuoleen, tuen tarpeeseen tai sosiaaliseen asemaan katsomatta. (Sosiaalinen sirkus -hankkeen Internet-sivut. [Viitattu 4.8.2011])
Sosiokulttuurinen innostaminen	Osallistavaa toimintaa, jonka tavoitteena on herättää elämäniloa siellä, missä sitä ei ole ja elähdyttää ihmisten herkistymisen prosessia. Sosiokulttuurisessa innostamisessa yhdistyvät kasvatuksellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen toiminta. (Kurki 2000, 11 ja 19)
Osallistaminen	Sosiokulttuurisen innostamisen menetelmä, jonka tavoitteena on saada ihmiset ottamaan vahvemmin osaa henkilökohtaisen itsetoteutuksen prosessiin siten, että heistä voi tulla todellisia oman arkinsa toimijoita sekä oman kulttuurinsa tuottajia. (Kurki 2000, 14)
Osallisuus	Omaehtoista, aktiivista yhteisön toiminnassa mukanaoloa, jossa yksilö tuntee olevansa osa jotakin kokonaisuutta. Osallisuuden tunne on sitä, että on oman elämänsä tärkein tekijä, objektina olemisen sijaan subjekti. (Innostaja.net -Internet-sivut. [Viitattu 7.10.2011])
Voimaantumisen	Ihmisestä itsestä lähtevä prosessi omien mahdollisuuksien lisääntymisestä, joka luo sisäistä varmuuden, voiman ja vapauden tunnetta. (Savolainen [Viitattu 6.11.2011])

Taiteen soveltava käyttö

Taiteen käyttö taiteen alojen ulkopuolella tavoitteellisesti muihin, kuin taiteellisiin päämääriin (Sovellataidetta.fi - Internet-sivut. [Viitattu 6.9.2011])

1 JOHDANTO

Tämä työ käsittelee sosiaalisen sirkuksen toimintaa sosiokulttuurisen innostamisen viitekehyksessä. Työn tavoitteena on selvittää, toteutuvatko sosiaalisessa sirkusopetuksessa sosiokulttuurisen innostamisen lähtökohdat, joissa olennaista on osallisuus ja voimaantuminen, sekä keinot niiden saavuttamiseen. Lisäksi tavoitteena on selvittää, onko sosiaalinen sirkus osallistavaa ja millaista olisi sosiokulttuurinen innostaminen sirkuksen keinoin?

Sosiaalinen sirkus rantautui Suomeen samannimisen hankkeen myötä syksyllä 2009. Siinä on kyse erilaisille kohderyhmille suunnatusta soveltavasta sirkusopetuksesta, missä sirkus on väline uuden oppimiseen. Sen avulla voi oppia esimerkiksi elämänhallintataitoja, itsenäisyyttä ja sosiaalisia taitoja. (Sosiaalinen sirkus -hankkeen Internet-sivut [Viitattu 6.11.]

Taidemuotojen soveltamisessa taiteellista päämäärää tärkeämpää on prosessi ja se, mitä on opittu taiteen tekemisen ohessa. Toiminnassa voidaan pyrkiä edistämään esimerkiksi itsetuntemusta, yhteisöllisyyttä, keskinäistä ymmärrystä, luovuutta ja hyvinvointia. (Sovellataidetta.fi -Internet-sivut [Viitattu 22.11.2011]) Sosiokulttuurisen innostamisen näkökulmasta edellä mainitut asiat tukevat kokemusta osallisuudesta, mikä tukee voimaantumisen prosessia (Innostaja.net - Internet-sivut. [Viitattu 7.11.2011]).

Valitsin aiheen tähän työhön ollessani työharjoittelussa CIRKO - Uuden Sirkuksen Keskuksessa keväällä 2011. Olin aiemmin tutustunut omasta kiinnostuksesta sosiaalseen sirkukseen hankkeen seminaarissa. Sosiaalinen sirkus tuntui toimivan sosiokulttuurisen innostamisen lähtökohdista. Sirkusta vietiin sellaisiin lähiöihin, joissa ei muita harrastusmahdollisuuksia ollut ja joissa asui paljon maahanmuuttajia. Toiminta oli osallistujille ilmaista ja opetuksessa painotettiin yhdessä tekemistä ja onnistumisen kokemuksia. Koska sirkuksen soveltava käyttö on melko uutta ja tuntematonta, päätin tutkia aihetta syvemmin.

Aloitin tutkimukseni selvittämällä, mitä sosiaalinen sirkus on. Keräsin tietoa hankkeen seminaareja ja opetustilanteita havainnoiden sekä haastatteleamalla sosiaalisen sirkuksen ohjaaja Silja Kyytistä ja CIRKOn projektinvastaava Riikka

Åstrandia. Sosiokulttuurisen innostamisen käsitteitä avatakseni haastattelin osallistavaa kulttuurityötä tutkinutta kouluttajaa Jouni Piekkaria. Keräämäni aineiston perusteella esitän kuvauksen, millaista olisi sosiokulttuuriseen innostamiseen perustuva sirkustoiminta.

Sosiokulttuurisen innostamisen käsitettä käytetään usein ymmärtämättä sen laajaa kokonaisvaltaista otetta, johon kuuluvat esitutkimukset, voimaantumisen tukeminen kaikilla tasoilla, poliittinen toiminta ja muutostoiminta (Piekkari 2011). Voimaantumisen käsitteen väärinymmärrys tai heikko teoreettinen ymmärrys voi jopa jarruttaa todellisen muutoksen tapahtumista pyrittäessä hyvinvointiin ja voimaantumiseen (Siitonen & Robinson 2001 [Viitattu 8.11.2011]). Näiden haastavien käsitteiden täsmennys on siis varmasti aiheellista.

Yhteisöllisyys ja osallisuus ovat hyvinvoinnin kannalta merkittäviä tekijöitä. Kansantaudiksemme lukeutuva masennus on usein seurausta yksinäisyydestä, osallisuuden tunteen puutteesta ja syrjäytymisestä. (Perho 2007 [Viitattu 8.11.2011]) Sosiokulttuurisen innostamisen yksi tavoite on tarjota mahdollisuus syrjäytymisestä pois pääsyyn ja yhteisöön osaksi tulemiseen (Innostaja.net - Internet-sivut. [Viitattu 8.11.2011]).

Syksyllä 2011 Sosiaalinen sirkus -hanke julkaisi *Sosiaalisen sirkuksen Hyvien käytäntöjen oppaan*, joka on sirkusohjaajien kokemusten pohjalta koottu kattava selvitys hankkeen aikana järjestetyistä opetuksista. Hankkeesta seurasi myös *Vaikuttava sirkus* -jatkohanke, joka alkoi marraskuussa 2011 ja jatkuu helmikuuhun 2014. *Vaikuttava sirkus* -hankkeen tavoitteita ovat sirkuksen hyvinvointivaikutusten tutkimiseen tarvittavan metodin kehittäminen, kuntien ja sirkuksien välisen yhteistyön tiivistäminen, Sosiaalinen Sirkus -hankkeen aikana kehitettyjen toimivien sirkuksen hyvinvointipalveluiden valtavirtaistaminen ja uusien sirkuksen hyvinvointipalveluiden muotoilu. (Kakko. 2011) Vaikutusten todentaminen tekisi taiteen hyvinvointivaikutukset näkyviksi ja helpottaisi organisaatioita palveluiden myymisessä. *Vaikuttava sirkus* -hankkeessa on mukana 6 sirkusta ja 5 kuntaa; Sorin sirkus Tampereella ja PiiPoo Lempäälässä, Sirkus Unioni Turussa, Sirkus Magenta Vantaalla, Oulun tähtisirkus ja Monitaideyhdistys Piste ry, joka myy sirkuksen hyvinvointipalveluita Lapissa ja Rovaniemellä. *Vaikuttava sirkus* -hankkeen toimintaa kuvaillaan soveltavaksi ja

sosiaaliseksi sirkukseksi, jossa sirkustaidetta käytetään osallisuuden, yhteisöllisyyden ja arjen toimintojen edistäjänä, osaa työhyvinvoinnin ja sosiaali- ja terveydenhuollon tukemisessa. Sirkuksella on erinomaiset käyttömahdollisuudet sosiaalisessa työssä ja sen avulla voi ylittää omia rajoja ja löytää vaihtelevien lajien kautta oma luovuus ja vahvuudet. Hankkeen kohderyhmiä ovat muuan muassa syrjäytymisvaarassa olevat ja erityistä tukea tarvitsevat lapset ja nuoret, maahanmuuttajat, päihdekuntoutujat, laitoshoidon asiakkaat, eläkeläiset sekä näiden kohderyhmien parissa työskentelevät työyhteisöt. Lisäksi hanke järjestää aiheesta viisi työseminaaria eri puolilla Suomea, joissa on myös yleisölle avoin osuus. (Tampereen yliopiston Internet-sivut. [Viitattu 3.11.2011])

Työn tilaaja on Tampereen tutkivan teatterityön keskus, joka hallinnoi Sosiaalinen sirkus -hanketta. Työ antaa sosiokulttuurisen innostamisen näkökulman sosiaalisen sirkustoiminnan suunnan kehittämiseen. Yhdessä aiempien ja tulevien tutkimusten kanssa se on tärkeää aineistoa hankkeelle ja sosiaalisen sirkuksen toimijoille toiminnan seuraamiseksi ja kehittämiseksi.

2 SOSIAALINEN SIRKUS

Sosiaalinen sirkus on suhteellisen uusi sirkuksen muoto Suomessa. Maailmalla tämänkaltaista toimintaa löytyy jokaiselta mantereelta. Projektien ja organisaatioiden runsauden vuoksi toiminta on hyvin vaihtelevaa. (Sosiaalinen sirkus -hankkeen Internet-sivut. [Viitattu 6.9.2011]) Suomen ensimmäinen sirkuskerho on vuonna 1972 perustettu Haminan teinisirkus (Purovaara 2005, 183). Siitä lähtien alettiin perustaa nuorisosirkuksia ja sirkuskerhoja, usein nuorisotalojen yhteyteen. (Aulanko, Nieminen 1989, 27) Tämän seurauksena Suomessa alkoi myös ammatillisen sirkustoiminnan kasvu.

Sosiaalista sirkusta voi sanoa olleen olemassa jo ennen sirkuksen laajamittaista ammattilaistoimintaa, vaikka itse termiä ei silloin käytetty. Sosiaalisen sirkustoiminnan voi sanoa alkaneen nuorisosirkusten ohessa. Esimerkiksi Suvelan sirkus, joka perustettiin Suvelan lähioon 1990-luvun alussa, oli periaatteiltaan sosiaalinen sirkus. Tuohon aikaan sirkus ei vielä ollut yleisessä nousussa. Sosiaalisen sirkustoiminnan lisääntyminen liittyy tämän hetkiseen sirkuksen suosion kasvuun. (Åstrand 2011a)

Perinteisesti sirkus mielletään erityislahjakkuuksien estradiksi, jossa tavoitteena ovat ammatilliset, sirkustaiteelliset tavoitteet. Sosiaalisessa sirkuksessa sirkusta käytetään soveltavasti ja ideana on, että kaikki voivat tehdä sirkusta sen sijaan, että käytäisiin ainoastaan katsomassa ammattilaisesityksiä, joissa ensisijaista on eistää jokin taito mahdollisimman hyvin. Sosiaalisessa sirkuksessa painottuvat sosiaaliset ja kasvatukselliset tavoitteet (Åstrand 2011a).

Suomessa sosiaalinen sirkus määritellään toiminnaksi, jossa sirkus toimii välineenä uuden oppimiseen ja sen soveltaminen erityisryhmien tarpeisiin ja syrjäytymisen ehkäisyyn on olennaista. Sosiaalisen sirkuksen arvoihin kuuluu sirkuksen maailmaan sopivasti yhteisöllisyys, erityisyys ja erilaisuus. Tällä hetkellä Suomen sosiaalinen sirkus on lähellä soveltavaa taidekasvatusta ja taideterapiaa. (Sosiaalinen sirkus -hankkeen Internet-sivut. [Viitattu 6.9.2011])

2.1 Sosiaalisen sirkuksen hanke

Sosiaalinen sirkus-hanke käynnistyi Suomessa ensimmäistä kertaa vuonna 2009. Se on kaksivuotinen ESR-rahoitteinen hanke, jota hallinnoi Tampereen tutkivan teatterityön keskus. Päärahoittajana toimii Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Hankkeessa on mukana seitsemän osatoteuttajaa: CIRKO - Uuden Sirkuksen Keskus Helsingissä, Lasten- ja nuorten kulttuurikeskus PiiPoo Lempäälässä, Espoon Esittävän taiteen koulu, Oulun tähtisirkus, Sorin sirkus Tampereella, Tulikollektiivi Flamma Tampereella ja Sirkus Supiainen Orivedellä. Mukana olevat kunnat ja sirkukset osallistuvat myös hankkeen rahoitukseen.

Hankkeen myötä ympäri maata järjestettiin organisoidusti sirkusopetusta monenlaisille kohderyhmille. Hankkeen tavoitteena oli auttaa sirkusalan toimijoita järjestämään laadukasta sosiaalisen sirkuksen opetusta ja vakiinnuttaa sosiaalinen sirkus osaksi Suomen sirkusalaa ja kuntien hyvinvointipalveluita. Lisäksi tarkoituksena oli luoda lisää sirkuksen soveltavan käytön työpaikkoja ammattilaisille. (Sosiaalinen sirkus -hankkeen Internet -sivut. [Viitattu 9.8.2011])

Sirkusopetuksen tueksi järjestettiin kolme seminaaria. Seminaareissa oli suomalaisia ja kansainvälisiä sosiaalisen sirkuksen ammattilaisia keskustelemassa sosiaalisen sirkuksen kehityksestä sekä erityisryhmien kanssa työskentelystä. (Sosiaalinen sirkus -hankkeen Internet-sivut. [Viitattu 8.9.2011]) Osallistuessani seminaareihin huomasin, että toimijat saivat tärkeäksi koettua ammatillista vertaistukea sekä mahdollisuuksia verkostoitua. Ohessa esittelen hankkeessa mukana olleet organisaatiot sekä erittelen kunkin tarjoamaa sosiaalisen sirkuksen toimintaa.

2.1.1 Osatoteuttajat ja toiminta

Sosiaalisen sirkuksen hankkeessa oli mukana seitsemän osatoteuttajaa, jotka toimivat kuudessa eri kaupungissa. Opetusryhmiä oli yhteensä 61 ja sirkusohjaajia 35. Yhteensä sosiaalisen sirkuksen opetukseen osallistuneita oppilaita oli 1170.

CIRKO - Uuden Sirkuksen Keskus järjestää pääkaupunkiseudulla sosiaalisen sirkuksen toimintaa, jossa sirkuksen avulla tuetaan lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia. Toimintaa on järjestetty erityisluokille, monikulttuurisille ryhmille, vammaisperheille, huostaan otetuille lapsille ja syrjäytymisvaarassa oleville aikuisille. CIRKO on vienyt sirkusta sinne, missä tukea tarvitsevat ovat eli lähiöiden kouluille ja nuorisotaloille, päiväkoteihin, perhetukikeskuksiin ja lastenkoteihin.

Kuva 1. Havukosken sirkusryhmä. (Kuva: Meltio, CIRKO -keskuksen Internet - sivut.)

Lempäälän Ideaparkissa toimii lasten ja nuorten kulttuurikeskus PiiPoo. Sosiaalisen sirkuksen ryhmiä on PiiPoossa monenlaisia. Perhesirkusryhmän muodostaa perheet aikuisista lapsiin, joissa on vähintään yksi erityistä tukea tarvitseva lapsi tai nuori. Koululaisille on iltapäiväkerholaisten sirkus ja valinnaisaineryhmä. Näiden lisäksi on ikäihmisten sirkus, vauvasirkus, erityisluokkalaisten sirkusprojekti, sirkus sosiaalitoimen perhetyön menetelmänä ja sirkustoimintaa tukea tarvitseville miehille. Lisäksi PiiPoo toteuttaa työpajoja työyhteisöille ja sosiaalisen sirkuksen menetelmäkoulutuksia sosiaali- ja opetusalan ammattilaisille.

Kuva 2. Koukkuniemen kotisirkus. (Kuva: Lyly 2010, Lasten ja nuorten kulttuurikeskus PiiPoon Internet-sivut)

Sorin Sirkus on 25-vuotias nuorisosirkus ja sirkuskoulu Tampereella. Siellä sosiaalista sirkusta tehtiin niin intensiivityöpajoina kuin pitkäkestoisempanakin toimintana. Lasten, nuorten ja aikuisten ryhmien tavoitteena on syrjäytymisen ennaltaehkäisy sekä sosiaalisten ja motoristen taitojen kehittäminen. Sorin Sirkus myös kouluttaa sosiaalisen sirkuksen perusteisiin ryhmien ohjaajia ja alan opiskelijoita.

Oulun tähtisirkuksessa on opetusta kaikille ikäluokille. Tärkeänä osana sirkustaitojen oppimista ovat terveet arvot, sosiaalinen tuki ja pysyvyys. Sirkuskoulun opetussuunnitelma on joustava, jotta erityistukea tarvitsevat pääsevät osallistumaan. Sosiaalisessa sirkuksessa on ollut mukana maahanmuuttajalapsia sekä erityisnuoria.

Sirkus Supiainen on sirkuskoulu ja esiintyvä ryhmä Orivedellä. Supiainen järjestää kerhoja ja leirejä sekä harrastustoimintaa. Sosiaalista sirkusta ovat perhesirkus ja erityisryhmille järjestetty opetus. Supiainen järjesti kouluikäisille syrjäytymisen ehkäisemiseksi työpajan, jossa koulun jälkeen lapset pääsivät puuhaamaan jotakin mielekästä. Työpajatoiminnan tavoitteena oli innostaa ja voimaannuttaa sekä parantaa keskittymiskykyä ja kehonhallintaa.

Espoossa sosiaalista sirkustoimintaa järjestää esittävän taiteen koulu ESKO. Sosiaalista sirkusta on tehty vaikeasti monivammaisten lasten ja nuorten kanssa,

ja tavoitteena on ollut muun muassa vahvistaa oman kehon hahmotusta sirkuselämysten keinoin.

Flamma on vuonna 2002 perustettu tulikollektiivi Tampereella. Yhdistys on tarjonnut sosiaalista sirkusta päihdekuntoutujille sekä muille syrjäytymisvaarassa oleville nuorille ja nuorille aikuisille. (Hyvinvointia sirkuksesta -esite. 2009–2011) Toiminnan tavoitteena on ollut antaa nuorille jännittäviä päihteettömiä kokemuksia, tukea itseilmaisun ja itsetunnon kehitystä sekä antaa välineitä ongelmien käsittelyyn. (Sosiaalinen sirkus -hankkeen Internet -sivut. [Viitattu 28.10.2011])

2.1.2 Sosiaalisen sirkuksen opetuksen tavoitteet

Sosiaalisessa sirkuksessa on tärkeää luoda hyväksyvä ja turvallinen ympäristö kaikenlaisille osallistujille. Sosiaalisen sirkuksen opetusryhmien tavoitteet muodostavat sirkustaidolliset ja sosiaaliset tavoitteet.

Kuvio 3. Sosiaalisen sirkuksen opetuksen tavoitteet.

Näiden tavoitteiden kautta toiminnan tarkoituksena voi olla esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisy tai erityistukea tarvitsevien kehityksen tukeminen.

Opittavista sirkustaidoista sovitaan yhdessä osallistujien kanssa ja sosiaalisista tavoitteista voidaan keskustella ryhmän oman opettajan tai ohjaajan kanssa ja haluttaessa myös osallistujien kanssa. Tämä ei kuitenkaan ole välttämätöntä, ja silloin sosiaaliset tavoitteet ovat osa osallistujille luodusta piilopetussuunnitelmasta. (Hyttinen 2011, 19–21)

Åstrand (2011) erittelee, kuinka lähiöissä nuorille järjestettävällä avoimella sirkustoiminnalla koetetaan vahvistaa itsetuntoa, kehittää positiivista minäkuvaa ja lisätä yhteisöllisyyden tunnetta sekä opetella sosiaalisia taitoja. Tavoitteet ovat eri muodossa esimerkiksi työyhteisön hyvinvointipäivässä, jossa koetetaan saada päivät näyttöpäätteellä istuva työntekijä huomaamaan, että ympäröivä maailma on laaja ja omia mahdollisuuksia tehdä erilaisia asioita tulee toteuttaa. Ryhmissä, joissa motoriset perustaidot puuttuvat, tavoitteet ovat enemmän taidollisia. Sirkuksessa näitä ominaisuuksia on luontevaa kehittää leikinomaisesti muun muassa vammaisryhmien kanssa.

Olennaisin asia sirkuksessa on yhteisö. Yhteisössä vallitsee tunne siitä, että tehdään tasavertaisesti kaikkien kanssa ja että jokainen on tärkeä tässä ryhmässä. Sirkuksesta jokaiselle voi löytyä oma juttu, missä on lahjakas. Ryhmäyttäminen, osallistujan sitouttaminen ryhmään, motivointi ja ryhmän yhteinen päämäärä, kuten esityksen teko tiivistävät ryhmää. (Åstrand 2011)

2.1.3 Esimerkki sosiaalisen sirkuksen tuntien sisällöstä

Ensimmäisellä opetuskerralla, joka usein on ensimmäinen kerta, kun ryhmä kokoontuu yhteen, voidaan keskustella sirkuskokemuksista ja -käsityksistä sekä luodaan rento ilmapiiri tutustumiselle. Kaikkien toiveita pyritään kuuntelemaan ja sovitaan ryhmässä toimimisen yhteisistä pelisäännöistä. Säännöt on hyvä kirjata ylös ja pyytää jokaiselta allekirjoitus sitoutumisen merkiksi.

Ryhmä voi keksiä itselleen hauskan nimen, sillä se luo ryhmähenkeä ja innostaa. Seuraavat opetuskerrat sisältävät lajiharjoittelua, rohkaisevia leikkejä ja ilmaisuharjoitteita. Opetus voi huipentua esitykseen. (Hyttinen 2011, 81–82)

Tässä esimerkki sirkusopetustunnin perusrakenteesta:

1. yhteen kokoontuminen, nimenhuuto
2. lämmittelyleikki
3. venyttely, voimailu
4. pelit ja leikit
5. lajiharjoittelu
6. esiintymisharjoittelu
7. loppurentoutus
8. yhteinen lopetus (loppurinki, jossa käydään esimerkiksi läpi mikä oli parasta.)

Tunnin alkaessa on hyvä, jos välineillä on joku paikka, mistä ne eivät näy. Jos välineet ovat jo valmiiksi esillä, ne saattavat aiheuttaa levottomuutta, kun osallistujat eivät malta odottaa, että pääsevät harjoittelemaan. Näin voidaan rauhassa kokoontua esimerkiksi patjalle tai omalle tyynylle istumaan ja ohjaaja kysyy nimi kerrallaan, ketä on paikalla. Nimelistasta on helppo seurata, ketkä käyvät aktiivisesti ja ketkä harvemmin. Piiri on hyvä muodostelma, sillä siinä jokainen näkee jokaisen. Alkupiirissä oppii suullista ja kehollista itseilmaisua, kuuntelemista, esilläoloa, ja alkupiiri tukee ryhmäytymistä. Yhteen kokoontuessa jokaisella on mahdollisuus tulla kuulluksi ja ryhmässä olevat näkevät, ketä on paikalla ja millä porukalla tänään harjoitellaan. Alkupiirissä voidaan myös kysyä kuulumisia tai mitä vain lempiväristä ja omista vahvuuksista lähtien. Vaihtelua tuovat myös liikematkimisleikit.

Lämmittelyn tarkoitus on purkaa mahdollista jännitystä, saada keho lämpimäksi ja tuoda energiaa ja keskittymistä alkaviin harjoituksiin. Toimivia lämmittelyleikkejä on ryhmästä riippuen erilaiset hipat ja polttopalloleikit, joissa liikutaan reippaasti juosten ja joudutaan ottamaan kontaktia toisiin. Erilaisia muunnoksia voi kehittää siinä, mitä kiinni jäädessä tapahtuu; vaihtuuko kiinniottaja vai jääkö kiinnijäänyt esimerkiksi patsaaksi tai X-asentoon, josta hänet voi pelastaa vai meneekö hän esimerkiksi hyppimään patjalle, kunnes seuraava jää tai ohjaaja vapauttaa kiinnisaadut. Pariisilaiset nostot on yhteistoiminnallinen harjoitus, jossa korostuu läheisyys ja luottamus. Aluksi oppilaat liikkuvat eri tyyliillä tilassa, kunnes ohjaaja sanoo minkä tahansa numeron. Oppilaat muodostavat ryhmiä, joissa on ilmoitetun

numeron verran jäseniä. Tässä pienessä ryhmässä yksi oppilas nostetaan ilmaan ja pidetään ilmassa sen aikaa, kun ohjaaja laskee esimerkiksi kahteentoista.

Venyttely on hyvä muodostaa rutiiniksi sirkustunneilla. Voimailun kanssa yhdessä ne ovat osa lämmittelyä ja oppilaan tietoisuus omasta kehosta lisääntyy. On hyvä toteuttaa venyttely ja voimailu ryhmän omien mieltymysten mukaan. Esimerkiksi useissa murrosikäisten poikien ryhmissä kahvakuulatreeni on koettu innostavaksi.

Pelit ja leikit tiivistävät ryhmän dynamiikkaa. Usein pelejä ja leikkejä voi käyttää onnistuneesti vasta sitten, kun luottamus ryhmän sisällä ja ohjaajaa kohtaan on olemassa. Ajatuksesta, että leikkiminen on lapsellista, on ensin päästävä yli. Leikki harjoitusten lomassa saa ryhmän rauhoittumaan, keskittymään ja huomioimaan toiset. Ryhmissä, joissa leikki ei ole lähtökohtaisesti kiinnostava ajatus, se kannattaa naamioda peliksi tai kuntoa kasvattavaksi harjoitteluksi. Tanssihipassa kiinnijääneen tulee tanssia vapaaseen tyyliin ja hänet voi pelastaa tanssimalla samalla tavalla hänen edessään. Lisäksi Oma kehu -leikki on hyvä leikki lisäämään toisten hyväksymistä sellaisena kuin he ovat. Siinä kerrotaan itsestä jokin asia, taito tai kyky, jonka jälkeen muut antavat aplodit.

Lajiharjoittelussa on hyvä kerrata edellisellä kerralla opitut asiat ja ottaa jotakin uutta. Aluksi kaikki kokeilevat kaikkia lajeja, joista mahdollisesti jossain vaiheessa löytyy se oma lempilaji.

Esiintymisharjoittelussa tehdään ilmaisuharjoitteita, jotka tuovat vaihtelevuutta lajiharjoitteluun. On myös motivoivaa, että esitys on ryhmän konkreettinen yhteinen tavoite. Toimivaksi tavaksi on myös havaittu lyhyiden ”miniesitysten” teko opetuskerran lopuksi. Pienryhmissä valmistellut esitykset antavat myös kokemuksen katsojana ja katsottavana olemisesta.

Loppurentoutuksen tarkoitus on rauhoittaa ryhmää ja totuttaa vähitellen lähellä oloon ja kosketukseen. Rentoutuksen aikana voi myös miettiä päivän onnistumisia ja kehittämisen paikkoja.

Loppupiiirissä ryhmä kokoontuu yhteen ja kaikilla on mahdollisuus jakaa tuntemuksiaan ja antaa palautetta. Näin toteutetaan jokaisen näkyväksi tulemista ja jokaisen tärkeyttä ryhmässä. Ohjaajan tulee kertoa, että negatiivinen palaute on

myös tärkeä tuoda esiin. Jokainen voi ilmaista yhdellä sanalla, ilmeellä tai peukulla oman tunteen tai mitä on jäänyt mieleen opetuskerrasta.

Musiikkia voi käyttää ryhmän mukaan harkiten. Parhaimmillaan se toimii rauhoittavasti, innostavasti ja helpottaa keskittymisen löytymistä sekä rytmittää harjoituksia. Musiikki luo luonnollisesti tunnelmaa vaikuttamalla tunteisiin ja synnyttämällä mielikuvia. Ohjaajan harkinnan varassa on päättää, käytetäänkö ryhmän kanssa musiikkia vai ei ja jos käytetään, niin minkälaista. Aluksi voi kokeilla musiikkia alussa ja lopussa opetustunnin raamittamiseksi. Monet toteavat, että vieraskielinen tai instrumentaalinen musiikki toimii tuttuja kappaleita paremmin, sillä usein tuttuun musiikkiin liittyy ajatuksia ja muistoja, jotka saattavat häiritä keskittymistä. Jos on epävarma musiikin käytöstä, on hyvä myös muistaa, että pelkkä hiljaisuuskin on rentouttavaa. (Hyttinen 2011, 43–49)

On hyvä käydä katsomassa sirkusesityksiä tai -videoita ryhmän kanssa. Myös omien harjoitusten kuvaaminen on motivoivaa. (Hyttinen 2011, 54–55)

2.1.4 Vaikuttavaa työtä sirkuksen keinoin

Sosiaalinen sirkus -hankkeen päättyessä lokakuussa 2011 julkaistiin *Sosiaalisen sirkuksen hyvien käytäntöjen opas*. Ohjaajat olivat kirjoittaneet kahden vuoden ajan huomioita onnistumisista ja haasteista opetuksessa sekä reflektoineet omaa ohjaajuuttaan. (Sosiaalinen sirkus -hankkeen Internet-sivut. [Viitattu 7.9.2011]) Kirjoittaja Hilikka Hyttinen keräsi tietoa lukemalla viikko- ja kuukausiraportteja sekä haastatteleamalla ohjaajia. Lisäksi Hyttinen osallistui hankkeen seminaareihin, vieraili sirkustiloissa ympäri Suomen, perehtyi sirkusaiheiseen kirjallisuuteen sekä näki esitysdemoja. (Hyttinen 2011, 7) Oppaan tarkoituksena ei ole selvittää, kuinka tullaan hyväksi sosiaalisen sirkuksen ohjaajaksi, vaan kuvailla hankkeen toimintaa käytännön työn tekijöiden kokemusten pohjalta. (Kakko 2011a) Alla kuvailen sosiaalisen sirkuksen opetukseen osallistuneita ryhmiä ja kerron sirkusopetuksessa saavutettuja onnistumisia.

Sosiaalisen sirkuksen opetukseen osallistui monia erilaisia kohderyhmiä, kuten:

- alakouluikäiset lapset, joilla ei ole harrastuksia

- erityisopetusluokat
- esiopetusryhmät
- etsivän nuorisotyön toiminnassa olevat ryhmät
- huostaanotetut lapset ja nuoret
- joustavan opetuksen piiriin kuuluvat koululuokat
- kehitysvammaiset lapset
- lähiöiden koululuokat
- maahanmuuttajien valmistavat luokat
- marginaaliasemassa olevat lähiönuoret
- neuropsykologisista häiriöistä kärsivät nuoret
- nuoret päihdekuntoutujat
- näkövammaisten ryhmä
- perheet, joissa on erityistukea tarvitseva lapsi
- perhetukikeskuksen asiakkaat
- pyörätuolioppilaat
- päiväkotiryhmät
- sosiaalihuollon piirissä olevat pienten lasten perheet. (Hyttinen 2011, 9)

Sirkusohjaajat kertovat *Hyvien käytäntöjen oppaassa* innostavia havaintoja erilaisten ryhmien onnistumisista.

Vaikeasti monivammaisten ryhmissä sirkusta on tehty kokeillen ja hauskaa pitäen. Tällöin kehitys esimerkiksi tasapainotaidoissa ja rohkeudessa käyttää omaa kehoa tapahtuu tavallaan vahingossa ja pienetkin saavutetut tavoitteet saivat aikaan suurta onnistumisen riemua. Päihdekuntoutujien parissa tulisirkus on havaittu toimivaksi innostajaksi. Kuntoutuskodin omat ohjaajat olivat positiivisesti hämmästyneitä, kuinka vaikeaa osallistujia oli saada lopettamaan tekemistä viikonlopun mittaisen tulityöpajan jälkeen.

Perhesirkuksen osallistujilla oli haasteita masennuksen, yleisen alakuloisuuden, jaksamattomuuden ja perheen keskinäisten suhteiden kanssa. Eräs perhetyöntekijä yllättyi, kun kuuli, että hänen perhesirkusporukkinsa suostuu tekemään yhdessä esityksen, joka vieläpä esitetään tuntemattomille. Hän myös kertoi huomanneensa monia positiivisia muutoksia perheissä ja oli todella kiitollinen kunnalle, joka uskalsi lähteä kokeilemaan erilaisen työtavan käyttöä

sosiaalisen tuen piirissä olevien perheiden kanssa. (Sosiaalinen sirkus -hankkeen Internet-sivut. [Viitattu 28.10.2011])

Kouluissa toteutettu sirkusopetus sai positiivisen vastaanoton. Sirkuksessa lapset pääsivät purkamaan energiaa ja kiinnostavaa lajia pääsi kokeilemaan sellaistaistenkin perheiden lapset, joilla ei olisi muuten varaa harrastukseen. Opettajat saattoivat sirkustunneilla huomata uusia vahvuuksia oppilaissaan, sillä toisin kuin usein ensin luullaan, sirkus ei ole mitään riehumista, vaan keskittymistä vaativa laji. Eräs sirkusohjaaja on todennut, että oppimisvaikeuksista kärsivä voi oppia sirkustunneilla jopa muita nopeammin. Yksi erityisluokka, jossa oli kielteinen asenne liikuntaa kohtaa, korvasi liikuntatunnit sirkusopetuksella. Vaikka yhteispelit eivät aluksi sujuneet, pystyttiin lukuvuoden toisella puoliskolla ottamaan nekin mukaan voima- ja yksilöharjoitteiden ja yhteisten akrobatiaharjoitteiden lisäksi. Myös luokkien yhteishengen on kerrottu paranevan sirkusharjoittelun myötä. (Sosiaalinen sirkus -hankkeen Internet-sivut. [Viitattu 28.10.2011])

Sosiaalinen sirkus on ohjaajalle palkitsevaa ja motivoivaa, kun saa tarjota itsetuntoa kohottavia onnistumisen kokemuksia, jotka kantavat harjoitussaliakin pidemmälle. Oppilaat osaavat yllättää ohjaajan edistymisellään, kun esimerkiksi hiljaisin ja syrjäänvetäytyvin osallistuja rohkaistuu näyttämään muille, kuinka ilmaisuharjoitteita tehdään. (Hytinen 2011, 31)

Sosiaalisen sirkuksen hankkeen myötä useat sosiaalialan toimijat ovat havahtuneet sirkuksen mahdollisuuksiin opettaa itsenäisyyttä vammaisille ja vanhuksille, antaa työkaluja sosiaaliseen kanssakäymiseen sekä murtaa ennakkoluuloja ja tuoda elämäniloa (Henttu 2011, 12). Seminaareissa kohtaamani aktiiviset toimijat vakuuttivat minut innokkuudellaan ja uskollaan sosiaalisen sirkuksen mahdollisuuksiin.

2.2 Ohjaajan haasteita ja ryhmätyöskentelyn lähtökohtia

Ryhmien vaihdellessa iän ja tuen tarpeen mukaan, voisi tärkeimpänä ohjaajan ominaisuutena pitää joustavuutta, ja ihanteellista olisi, jos ohjaajan voisi valita ryhmän tarpeiden mukaan (Kyytinen 2011). Erot perustaidoissa voivat olla ryhmän

sisällä suuret, mikä asettaa omat haasteensa. Ohjaajan tulee mieltä, kuinka lahjakkaille pystyy tarjoamaan jatkuvasti haasteita ja samalla huomioida hiljaisempia, jotka tarvitsevat mahdollisesti enemmän tukea harjoitteluun. Tasapuolisuuden tunteen luominen on ammattitaitoisen sirkusohjaajan merkki, kuten myös ryhmäprosessin etenemisestä huolehtiminen erilaisia ryhmäyttämistehtäviä soveltamalla. Sosiaalisessa sirkuksessa ryhmäprosessi onkin päämäärää tärkeämpi. Olennaista on se, mitä opitaan itsestä ja maailmasta sirkustaitojen ohessa. (Hyttinen 2011, 31–32)

Ryhmän oman toimintakulttuurin syntyminen on ajan kanssa toteutuva prosessi. Luottamus ohjaajaa ja muita osallistujia kohtaan vahvistuu, kun toiminta on vakiintunut. Tätä ennen on jo käyty läpi mahdollinen kapinavaihe, jossa osallistujat testaavat ohjaajan rajoja. Ryhmän dynamiikka on herkkä muutoksille ja yhdenkin osallistujan poissaolo voi vaikuttaa ratkaisevasti onnistuneeseen opetuskertaan. Luottamuksen syventyessä ohjaaja voi antaa ryhmäläisille enemmän vastuuta ja vapauksia ilman suuria järjestyshäiriöitä. Saavutetun ryhmäytymisen merkinä voi pitää sitä, kun osallistujat kannustavat ja tukevat toistensa harjoittelua. Ryhmän itseohjautuvuudesta kertoo myös se, kun ryhmän vahvat persoonat toisinaan pyytävät toisia rauhoittumaan ja tekemään jonkun asian kunnolla. Tällöin on kyse hyväntahtoisesta järjestyksen ylläpidosta, eikä toisten luovuuden rajoittamisesta. (Hyttinen 2011, 31–32)

Jo ennen toiminnan käynnistämistä, ohjaajan on syytä mieltä, kuinka suhtautua poissaoloihin ja passiiviseen käytökseen tunneilla. Riippuen ohjaajan asenteesta, ryhmän luonteesta ja tilaajatahon toiveesta voidaan päätyä joko vapaaehtoisuuteen tai pakollisuuteen tai johonkin näiden väliltä. Esimerkiksi nuoret, jotka eivät ole koskaan sitoutuneet mihinkään, saavat tunneilla mahdollisuuden ottaa vastuuta omasta toiminnasta, tulemaan paikalle ja osallistumaan sirkusopetukseen keskittyneesti. Tällöin he saavat rajoja ja vastuuta, joka luo kaivattua turvan ja luottamuksen kokemusta. On ohjaajan ammattitaitoa huomata, milloin nuori tarvitsee yksinkertaisesti aikaa saada rohkeutta osallistuakseen ja milloin voi suoremmin vaatia sitoutumista ja aktiivisempaa osallistumista. On tärkeää ottaa koko ryhmä huomioon ja mieltä,

kuinka ei-kiinnostuneiden negatiivinen energia mahdollisesti vaikuttaa muiden toimintaan. (Hyttinen 2011, 31–32)

Ryhmän mahdollisuuksien esiintuominen ja innostavan ilmapiirin luominen on merkittävä ohjaajan ominaisuus. Tilannetaju, rohkeus, improvisaatio, avoimuus, elämäkokemus, kyky antaa itselleen luvan epäonnistua, ammatillinen suhtautuminen työhön ja hyvä kommunikaatio ja yhteistyötaidot ovat eväitä hyvään sirkusohjaajuuteen (Hyttinen 2011, 70). Sosiaalisessa sirkuksessa ymmärrys erilaisuutta kohtaan on usein teknistä taituruutta tärkeämpää (Kyytinen 2011). Tavoitteita asettaessa on tärkeä löytää ne ryhmän itsensä kautta. Vaikka sosiaalisessa sirkuksessa tavoitteena ei välttämättä ole oppia paljon vaikeita temppuja, voi joidenkin ryhmien kohdalla tämän toteutuminen palvella parhaiten heidän omaa sisäistä kehitystään. Sen sijaan joissakin ryhmissä osallistujille on tärkeää saada sirkuksesta tiivis kaveripiiri ja yhteisön tuki, ja tällöin ohjaajan tehtävä on mahdollistaa ensisijaisesti sen toteutuminen. Lisäksi ohjaajan tulee huomioida myös jokainen yksilönä ja osata jatkuvasti soveltaa omaa tietotaitoa. (Åstrand 2011)

2.3 Lajien moninaisuus

Sirkuslajit loistavat vaihtelullaan. Lajeja ovat:

- jonglööraus (pallot, renkaat, huivit, keilat, flower stick, laatikot, lautaset, tulivälineet, jalkajonglööraus eli ikaros, esineiden tasapainottelu)
- akrobatia (ilma-akrobatia: trapetsi, kangas tai köysi, permanto eli lattia-akrobatia, pyramidit, trampoliini)
- tasapainoilu (yksipyöräily, rola-bola -tasapainolauta, tasapainopallo, nuora, puujalat, tasapainotikkaat)
- hulavanne
- taikuus (lähitaikatempuista suuriin illuusioihin)
- klovneria (Aulanko 1989, 30)

Vain mielikuvitus on rajana, millä esineellä jonglööri voi esitellä taitojaan ja minkä päällä voi tasapainoilla. Eri lajien hallitseminen ja yhdisteleminen tempuissa on

suosittu tavoite. Sirkuksen tekemisessä voi olla mukana monella eri tavalla, kuten puvustamalla, maskeeraamalla ja musisoimalla. Nykysirkuksessa mukaan yhdistyy luontevasti lähes mikä tahansa taiteenlaji, kuten musiikki, teatteri, tanssi, video- ja kuvataide, joten sirkus sopii mielestäni hyvin myös kokonaisvaltaiseksi teemaksi esimerkiksi kouluihin ja päiväkoteihin, joissa halutaan käyttää sirkusta kiinnostavana opetusvälineenä ja motivoijana tukemaan lasten ja nuorten kehitystä.

Raholan koulussa sirkus on otettu mukaan opetussuunnitelmaan. Perusluokan opettaja Kirsti Ristimäki on saanut sirkusvillityksen leviämään oppilaisiin, ja heille on järjestetty harjoitustiloja ja -aikoja myös liikuntatuntien ulkopuolelle. Sirkuksen oppisisällöt ja tavoitteet ovat yhteneviä peruskoulun liikuntatuntien kanssa ja se sopii sellaisenaan käytettäväksi jo ekaluokasta lähtien. Musiikintunneilla sirkus voi olla mukana projektiluontoisesti, sillä musiikkia voi käyttää niin harjoitellessa kuin esitystä työstettäessä. Silloin musiikkia kuunnellaan ja käytetään aktiivisesti ja toiminnallisesti. Kuvaamataito- ja käsityötunneilla voidaan valmistaa esiintymisasuja, sirkusvälineitä ja rekvisiittaa sekä suunnitella ja taitella mainoksia ja käsiohjelmia. Yhteisöllisyys, vastuullisuus ja turvallisuus korostuvat sirkuksessa, ja Ristimäen luokassa sirkuksesta on tullut toimintamuoto, jonka tavoitteena on saada lapset pyrkimään yhdessä yhteisiä päämääriä kohti ja onnistumaan. Sirkuksella vahvistetaan itsetuntoa, esiintymistaitoa ja luokan yhteishenkeä. (Ristimäki) Kulttuurikasvatusohjelma *Tampereen Taidekaari* on julkaissut sirkusohjaaja Mette Ylikorvan kirjoittaman *Pieni sirkusopas* -nimisen julkaisun, jossa on sirkusopetusmateriaalia peruskoulun opettajille (Tampereen kaupungin Internet-sivut [Viitattu 16.11.2011]).

Esimerkkinä soveltavan sirkuksen projekteista päiväkodeissa on esimerkiksi ilmaisupainotteisessa Ylisen päiväkodissa Seinäjoella ollut Taikasirkus -näytelmä vuonna 2009. Projektin tavoitteena oli tukea ja kehittää lasten itsetuntemusta ja vuorovaikutustaitoja. Sirkusaihe näkyi päiväkodissa joka päivä ja sitä käsiteltiin myös kuvataiteen keinoin. Syntyneistä teoksista koottiin taidenäyttely. (Seinäjoki.fi -Internet-sivut. [Viitattu 8.1.2011]) Työharjoitteluni aikana myös CIRKO vei sirkusta päiväkoteihin. Monikulttuurisessa liikunta- ja musiikkipainotteisessa Pelimannin päiväkodissa Helsingissä sirkus otettiin syksyn teemaksi innokkaasti. Projektin

nimi oli "Lapsella on sata kieltä" – taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen erityisesti sirkuksen ja teatterin keinoin". (Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Internet-sivut [Viitattu 8.11.2011])

2.4 Soveltava ja soveltuva sirkus

Sirkus pitää sisällään monipuolisesti lajeja ja kokemukseni mukaan se soveltuu siksi ihanteellisesti erilaisille ihmisille, joiden ominaisuudet vaihtelevat. Pyramideja tehtäessä tarvitaan isoja ja vahvoja alamiehiä ja ketteriä ja pienempiä kiipeämään pyramidin huipulle. Joku on hyvä heittämään palloja ja soveltuu siksi jonglööriksi ja joku, joka on näppärä sormistaan voi olla hyvä taikuri. Hyvän tilannetaajun omaava taas voi loistaa viihdyttävänä klovnina. Sirkuksen tekemiseen yhteisen kielen puuttuminen ei ole ylitsepääsemätön ongelma. Yhtä lailla, kun teatterista ja tanssista on sovellettu muotonsa, on paikkaansa ja muotoaan löytämässä myös soveltava sirkus.

Sosiaalinen sirkus -hankkeen aikana seminaareissa käytiin keskusteluja siitä, millä nimellä toimintaa tulisi kutsua. Terminologian yhdenmukaistaminen oli haastavaa siitäkin syystä, että eri ryhmissä eri asiat painottuvat. Vaihtoehtoja löytyi muun muassa yhteisösirkuksesta soveltavaan ja osallistavaan sirkukseen. Sosiaalinen sirkus sai kritiikkiä siitä, kuinka se saatetaan liittää helposti sosiaalityöhön. Vastaavasti soveltava sirkus mielletään pelkästään erityisryhmille tarkoitetuksi toiminnaksi, eikä senkaltaista leimautumista toivottu. Hankkeen aikana sosiaalisesta sirkuksesta tuli kuitenkin vakiintunut termi.

Sovellettaessa sirkusta eri kohderyhmille, on tärkeää asettaa tavoitteet ryhmän lähtökohtien mukaisesti ja erityisyys huomioiden (Kyytinen 2011). Tiukat lajitekniset vaatimukset tulee unohtaa (Åstrand 2011). Sosiaalisen sirkuksen ryhmä voi hyvin olla yläasteen luokka tai sosiaalisen tuen piirissä oleva perhe (Hytinen 2011, 31). Havaintojeni mukaan esimerkiksi nuoremmilla osallistujilla opetus on luontevaa leikin muodossa ja vanhemmilla opetus useimmiten painottuu harjoitteluun ja motivointiin. Sirkus on lähtökohtaisesti hyvin fyysis-motorinen laji ja moni saattaa aluksi mieltää sen hyvin haastavaksi, sillä useiden temppujen oppiminen vaatii sitkeää harjoittelua. Mielestäni sirkusta sovellettaessa on tärkeää

tehdä siitä helposti lähestyttävää ja hauskaa. Tällöin päästään irti ajatuksesta ”En osaa, enkä tule oppimaan.”

3 SOSIOKULTTUURINEN INNOTAMINEN

Sosiokulttuurinen innostaminen on toimintaa, joka lähtee liikkeelle ihmisen omista tarpeista sen sijaan, että sillä pyritäisiin vain ylläpitämään totuttua yhteiskuntajärjestelmää (Kinnunen ym. 2003, 17). Innostamisessa olennainen tavoite on saada herätettyä henkiin elämää sellaisissa paikoissa, jossa sitä ei ole ja tukea aloitteellisuutta ja itsenäistä toimintaa sekä vastuuntuntoa, (Kurki 2000, 23). Siinä on kyse ihmisten motivoinnista, uskon vahvistamisesta, jonka tavoitteena on yksilöllinen ja yhteisöllinen kehitys. Se onnistuu, kun saadaan kasvun, tiedostamisen, luovuuden ja osallistumisen prosessi alkamaan. Sosiokulttuurinen innostaminen pyrkii vahvistamaan yksilöiden voimavaroja osallistumaan sosiaaliseen, kasvatukselliseen ja kulttuuriseen toimintaan. Sosiokulttuurinen innostaminen on niiden toimenpiteiden yhdistelmä, joissa ihmiset tulevat aktiivisiksi toimijoiksi yhteisössään. (Kinnunen ym. 2003, 18–19)

Sosiokulttuurisen innostamisen perusta on kulttuurisissa rakenteissa, ihmisten arvoissa ja ympäröivissä olosuhteissa. Toiminta rakentuu aina ainutlaatuisena kokonaisuutena kontekstin mukaan. Sosiokulttuurisesta innostamisesta ei voi lähtökohtaisesti muodostaa toimintamallia, sillä sen tarkoitus on aktivoida ja mahdollistaa paikallisia resursseja toimimaan omissa olosuhteissaan. (Lepikkö, Sallinen & Saukko 2007 [Viitattu 24.10.2011])

Sosiokulttuurisen innostamisen kenttä Suomessa on haastavaa määritellä. Innostamisen kaltaista toimintaa voi katsoa olevan muun muassa teatteritoiminnan osallistavissa hankkeissa. Usein itse termiä ei kuitenkaan käytetä. Suomessa on toteutettu väitöskirjatasoisia tutkimuksia, joissa käytännön projekteihin ja hankkeisiin on pyritty soveltamaan sosiokulttuurisen innostamisen viitekehystä. Usein alan tutkijat eivät ole kuitenkaan tehneet sosiokulttuurista työtä käytännössä. Sosiokulttuurista innostamista tehdään usein vailla ymmärrystä laajasta kokonaisvaltaisesta otteesta, johon kuuluu esitutkimukset, valtaistaminen kaikilla tasoilla, poliittinen toiminta, muutostoiminta. Opintoministeriön tukema Sivistysliitto ja Opintokeskus Kansalaisfoorumi soveltaa järjestötyössään systemaattisesti sosiokulttuurisen innostamisen ajattelua. (Piekkari 2011)

3.1 Historia ja lähtökohdat

Sosiokulttuurinen innostaminen on sosiaalipedagogista toimintaa, joka syntyi Ranskassa toisen maailmansodan jälkeen. Suomessa sosiokulttuurisen innostamisen kaltaista sosiaalitoimintaa on ollut ”aina”. Vanhin innostamisen muoto on ollut runonlaulu- ja arkkiviisuperinne. Monenlaiset elinkeinoihin liittyvät yhteistoimintamuodot ja sadonkorjuujuhlat, leikit ja tarinat, herätysliikkeet, raittius- ja työväenliike, kansan- ja työväenopistot, osuustoiminta eri muotoineen liittyvät innostamisen historiaan. Nykyisin monipuolinen urheilu-, musiikki-, ja harrastajateatteritoiminta muodostavat jatkumoa innostamisen historialle. (Kurki 2000, 11) Innostamisen käsitteen avulla toimintaa on alettu kehittämään viime vuosikymmenten aikana. Euroopassa toiminta on levinnyt 60-luvulta alkaen ja laajentunut voimakkaammin 80–90-luvuilla. (Kurki 2000, 34)

Sosiokulttuurisen innostamisen uranuurtajana pidetään brasilialaista Paolo Freireä. Hän on kirjoittanut useita teoksia ja kehittänyt 1960-luvun alkupuolella metodin, jolla lukutaidottomat oppivat lukemaan ja kirjoittamaan 45 päivässä. Tämän ansiosta he pystyivät äänestämään, ja näin köyhätkin kansalaiset pystyivät vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon. Freiren pedagogian avainkäsite on *conscientização* eli epätarkasti suomennettuna tiedostaminen. Tämä tiedostava prosessi tarkoittaa, että ihminen lukemaan ja kirjoittamaan oppiessaan oppii myös kasvattamaan ja kouluttamaan itseään taisteluun vapautuakseen historiallisesta olemisen tavastaan. Tällaisen toiminnan tavoitteena on lopulta radikaalin sosiaalisen muutoksen aikaansaaminen. Freiren toiminnassa piilee siis sosiokulttuurisen innostamisen juuret, sillä innostamisen tavoitteena on juurikin osallistamisen keinoin saada aikaan muutoksia yhteiskunnassa. (Kurki 2000, 89)

Freire korostaa, että ihmisiä tulee opettaa kriittisiksi ja juuri kriittisen reflektion avulla he voivat tulla subjekteiksi. Freireläinen metodi on ongelmakeskeinen yhdistyen ihmisten omiin jokapäiväisiin haasteisiin. Sen lopullisena tavoitteena on herättää ihmiset tietoisuuteen omasta tilanteestaan ja saada heidät toimimaan sen parantamiseksi sen sijaan että he siirtäisivät vastuun ja olisivat passiivisia. Tällöin he ovat avoimia myös tilanteiden uudelleen arviointiin. Tämä tietoisuuden tasolle siirtyminen on välttämätön vapautuksen prosessin onnistumiseksi. (Kurki 2000, 36–39)

Freiren kasvatustilafilosofian ytimeen kuuluu se, että hän ei pyrkinyt antamaan valmiita vastauksia ongelmiin. Tästä syystä häntä syytettiin epätäsmällisyydestä ja selkeän ohjelman puutteesta. Hänen filosofialleen voi kuitenkin löytää syvät juuret kreikkalaisesta traditiosta ja kristillisestä humanismista. Aristoteleskin ajatteli, että ollessamme vapaita, olemme humaaneja. Valinnan mahdollisuus tekee meidät todella vapaiksi. Tämä näkemys on tullut esiin monissa filosofioissa enne Freireäkin, joten yhtymäkohtia moniin lähtökohtiin löytyy. (Kurki 2000, 36–39)

3.2 Innostajana toimiminen

Innostamisen metodologisena lähtökohtana on ihmisen oma osallistuminen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ihmiset toimivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa jonkin yhteisen päämäärän hyväksi. Sen perusluonteeseen kuuluu ryhmien ja niihin kuuluvien ihmisten liikkeelle saattaminen. Oleellista innostamisessa on tutkimuksellinen ote. Tutkimuksen toteuttaja on siis itsekkin tutkimuksen kohde, jolloin tavoite tietoisuuden lisäämisestä omasta sosiaalisesta ympäristöstä toteutuu kokonaisvaltaisesti. (Kurki 2000, 88–89)

Ohjaajan rooli suhteessa ohjattaviin, toimintatavat ja ryhmäyttäminen palvelevat osallisuuden toteutumista. Innostajan roolissa on tärkeää olla esittämättä omaa tietämystään ehdottomana totuutena. Innostajan tietoa voi sen sijaan tuoda esiin täydentämään osallistujien omaa tietämystä. Näin hän toimii työssään fasilitaattorina eli helpottajana. Sosiokulttuurisen innostamisen periaatteisiin kuuluu se, että osallistujat päättävät itse toiminnan suunnasta ja kaikilla toimintaan osallistujilla tulee olla yhtäläiset oikeudet tuoda oma näkökulma kuuluviin. Innostajan tehtävänä onkin luoda salliva ilmapiiri, jossa myös hiljaisemmat uskaltavat tuoda mielipiteensä esiin. Innostajan tulee järjestää tilanteita, joissa osallistujat ratkaisevat tasavertaisina yhteistyökumppaneina omaan elämäänsä liittyviä asioita, jotta osallisuus toteutuisi. Innostaja ei siis tee työtä ja ratkaisuja muiden puolesta. Hänen tulee säilyttää nöyryys ja rohkeus myöntää oman tietonsa rajallisuus. Innostaja toimii siis asiantuntijana, joka käynnistää osallistamisen prosessin ja ymmärtää tämän toteuduttua vetäytyä itse sivuun (Innostaja.net - Internet-sivut. [Viitattu 3.10.2011])

Osallistamisen ajatus sisältää uskomuksia, jotka ohjaavat työtä.

”Meillä kaikilla on hallussamme kaikki tieto ja ajattelun kyky, mitä tarvitsemme omaehtoiseen kehitykseen. Innostaja pyrkii saamaan tämän tiedon esille ja osallistettavien käyttöön.” (Piekkari 2011)

Innostajien toiminta-alue on laaja sisältäen kaikkea kulttuurityöstä, turismista, retkeilystä ja urheilusta nuoriso- ja vanhustyöhön. Keskeisenä toiminta-alueena innostajilla on maahanmuuttajien lähiöt ja erilaiset syrjäytyvät yhteisöt. (Kurki 2000, 34)

3.3 Osallisuus ja osallistavat menetelmät

Kokemus siitä, että olemme osa jotakin kokonaisuutta on henkilökohtainen ja merkityksellinen tunne (Innostaja.net -Internet-sivut. [Viitattu 8.11.2011]). Osallisuuden käsitteen voi ymmärtää johonkin kuulumisena ja mukana olemisena. Harrastamalla, osallistumalla ja vaikuttamalla ihminen voi kokea kuuluvansa olevansa osallinen omassa yhteisössään ja yhteiskunnassa. (Rautio & Virtanen 2009, 11 [Viitattu 8.11.2011]) Yksinkertaisimmillaan osallisuus on mukana olemista, joka ei sisällä sitoutumista yhteisön toimintaan tai tavoitteisiin. Osallisuuden toteutumisen perusedellytyksenä on yksilön yhteisöön kuulumisen tunne ja kokemus olevansa sidoksissa ympäröivään maailmaan. Osallisuus voi ilmetä osallisuutena yhteisön jäsenilleen tarjoamista oikeuksista ja aineellisesta hyvinvoinnista. Tällaisen osallisuuden vastakohta on osattomuus tai vähäosaisuus. (Innostaja.net -Internet-sivut. [Viitattu 8.11.2011])

Syrjäytyessään ihminen jää vaille osallisuuden tunnetta. Osattomuuden kokemus on lamauttavaa, sillä pohjimmiltaan ihminen on sosiaalinen olento, jolle osallisuus on hyvän elämän perusedellytys. Osallisuuden voi käsittää myös vastuun kantamisena ja omaehtoisesta sitoutuneisuudesta nousevana vaikuttamisena. Näin tulkittuna osallisuus edellyttää aktiivisuutta ja sitoutumista. (Rautio & Virtanen 2009, 11 [Viitattu 8.11.2011])

Sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteena on tarjota ihmisille mahdollisuus syrjäytyneisyyden tilasta poispääsyyn ja aitoon yhteisöön osaksi tulemiseen.

(Innostaja.net -Internet-sivu. [Viitattu 13.10.2011]) Laadultaan yhteisölliset vuorovaikutussuhteet muiden ihmisten kanssa luovat innostavan toiminnan vankan perustan, joka tukee osallistamisen tavoitetta saada ihmiset aktiivisiksi oman elämän kokonaisvaltaisiksi toimijoiksi (Kurki 2000, 23 ja 129).

Osallisuuden kokemusta pyritään saavuttamaan osallistujien ajatuksia kuuntelemalla ja heidän rooliaan heitä koskevassa päätöksenteossa vahvistamalla. Osallisuutta voidaan tukea luomalla innostavaa yhdessä tekemistä ja ottamalla mukaan aitoon yhteisöön. Kyse ei ole heidän pakottamisestaan mukaan toimintaan, vaan heidän innostamisestaan osallistumaan heille itselleen tärkeisiin prosesseihin. Tämä kohderyhmän kuuntelu palvelee osallistavan työn tavoitteita, joita ovat voimaannuttaminen, kulttuurisen identiteetin rakentaminen ja omavaraisuuden vahvistaminen. (Piekkari 2011, 7)

Ihmisten tempaamiseksi mukaan keskusteluun ja yhteisössä piilevän hiljaisen tiedon esiintuomiseksi on kehitetty konkreettisia, toiminnallisia menetelmiä, joilla voidaan vaikuttaa käsityksiin omista mahdollisuuksista osallistujana. Menetelmien avulla tuetaan oman ja muiden osallisuuden arvo ymmärtämistä. Kyse on ennen kaikkea välittävän asenteen löytämisestä. (Innostaja.net -Internet sivut. [Viitattu 7.10.2011]) Osallistamisen menetelmät perustuvat enemmän itse toimintaan puhumisen ja kirjoittamisen sijaan. Olennaisia ja paljon käytettyjä työkaluja ovat erilaiset ryhmän dynamiikkaa parantavat harjoitukset tutustumisesta luottamusharjoituksiin (ks. liite 3.)

3.4 Voimaantuminen

Sosiokulttuurinen innostaminen on osallistavaa työtä, jolla pyritään saavuttamaan eheyden tunne, jota kutsutaan voimaantumiseksi. Suomenkielessä voimaantumisesta voidaan käyttää myös käsitteitä valtaistaminen, vahvistaminen, vaikutusmahdollisuuksien lisääntyminen ja voimantunnon tukeminen. (Piekkari 2011, 7) Hyvin asiaa kuvaa myös ”ihmisen näkyväksi tuleminen” (Enoranta 2007, 18)

Voimaantumisen prosessi lähtee jokaisesta itsestään. Toista ei voi voimaannuttaa, mutta prosessia voi edesauttaa luomalla hyväksyvä, luottavainen, arvostava ja kannustava ympäristö. Voimaantuminen luo uskoa omaan kykyihin, se on itsensä hyväksymistä ja arvostamista, muutoksen mahdollisuuden näkemistä ja yhteisöllisyyttä. (Savolainen [Viitattu 7.1.2011] Voimaantumisen merkkejä ovat aloitteellisuus, vastuuntunto, itsensä toteuttaminen ja itseä koskeviin päätöksiin vaikuttaminen sekä ryhmän tai yksilön olemassaolevien kykyjen hyödyntäminen. (Kurki 2000, 23) Voimaantuminen liittyy olennaisesti osallisuuden käsitteeseen ja osallisuuden toteutumiseen.

Itse ymmärrän voimaantumisen käsitteen parhaiten, kun muistelen omia kokemuksia onnistumisista tilanteissa, joissa on tehnyt parhaansa ja se on riittänyt tyydyttävän lopputuloksen saavuttamiseksi. Silloin ymmärtää, että elämä omana itsenä onkin aika hienoa ja että avain onnellisuuteen on itsellä. Ei ole aina ratkaisevaa, mitä tekee, vaan miten tekee ja miten asioista ajattelee. Jokainen meistä on myös innostunut joskus jostakin. Innostumisen hurmassa tuntuu, että kaikki on mahdollista. Voimaantumisessa on kyse tästä.

4 TUTKIMUSMENETELMÄT

Työni tarkoituksena on kuvata ymmärrettävästi, mitä sosiaalinen sirkus on tällä hetkellä Suomessa ja mitä se sosiokulttuurisen innostamisen näkökulmasta voisi olla. Työ vastaa seuraaviin kysymyksiin:

Millaisia osallistamisen menetelmiä voidaan käyttää sosiaalisen sirkuksen opetuksessa? Onko tämän hetkinen sosiaalinen sirkus sosiokulttuurisen innostamisen teorian mukaista? Millaista on sosiokulttuurinen innostaminen sirkuksen keinoin? Näitä kysymyksiä tarkastelen hankkeen sirkusopetuksen tavoitteiden kautta.

Sosiaalinen sirkus rantautui virallisesti Suomeen Sosiaalinen sirkus -hankkeen alkaessa vuonna 2009. Aihetta on tutkittu vähän, joten työn tarjoama sosiokulttuurisen innostamisen näkökulma on alan kehitystyön kannalta merkittävää.

4.1 Tausta ja tavoitteet

Taustalla tutkimukselle on oivallus, jonka tein osallistuessani sosiaalisen sirkuksen opetustilanteisiin. Aluksi riemastuin ajatuksesta, että ”Tämähän on sosiokulttuurista innostamista sirkuksen keinoin!”, ja heti perään pohdin ”Vai onko sittenkään? Ja jos on, millä perusteella ja mitkä tekijät erottavat toiminnan sosiokulttuurisesta innostamisesta?” Tutkimuksella halusin todentaa asioiden yhteneväisyydet ja siten löytää perusteita havainnolleni.

Vaikka soveltavan taiteen yhteydessä käytettäisiinkin osallistavuuden ja voimaantumisen käsitteitä, sosiokulttuurisen innostamisen todellinen teoriapohja ei ole yleisesti tiedostettua (Piekkari 2011). Voimaantumista tukevaa työtä tehdään usein ilman sen asettamista tietoiseksi tavoitteeksi, jolloin edistymistä on vaikeampi huomata (Enoranta 2007,14). Näitä asioita halusin myös täsmentää tutkimuksella. Tätä varten minun tuli sisäistää sosiokulttuurisen innostamisen teoria ja peilata sitä sosiaalisen sirkuksen käytäntöön.

Yksi tavoitteistani oli myös selvittää, kuinka sosiaalisen sirkuksen toimintaa voisi kehittää ja suunnata uudelleen. Tavoitteenani oli myös kuvailla sirkustoimintaa, joka toimii selkeästi sosiokulttuurisen innostamisen periaatteita toteuttavasti.

Kiinnostukseni sosiaalisen sirkuksen toimintaan, ohjaajuuteen ja sosiokulttuuriseen innostamiseen sekä opintoni sosiokulttuurisesta työstä tukivat aiheen valintaa. Työ mahdollisti ja vaati oman tietämykseni syventämistä ja keskityinkin tutkimuskysymyksissä hakemaan vastauksia itseäni kiinnostaviin aiheisiin. Saamani vastaukset ovat pohdinnankaltaisia ja pidän sitä mielenkiintoisempana kuin ehdottomien ja valmiiden totuuksien todentaminen.

Työn tilaajana on Sosiaalinen sirkus -hankkeen hallinnoija, Tampereen tutkivan teatterityön keskus. He ovat kiinnostuneita levittämään työtä Internet-sivujensa kautta ja lisäksi työtä on toivottu saatavaksi Sirkuksen tiedotuskeskuksen kirjastoon.

4.2 Aineiston keruu

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Koska tarkastelen aihetta yhden hankkeen kautta, voi sen katsoa olevan tapaustutkimus. Se on myös kuvaileva kehitystutkimus, sillä esitän aineiston perusteella kuvauksen sirkuksen ja sosiokulttuurisen innostamisen yhdistävästä toiminnasta. Tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen muodostaa sosiokulttuurinen innostaminen.

Keräsin aineistoa hankkeen seminaareissa, joissa oli paikalla hankkeessa mukana olleita osatoteuttajia. Tein havaintoja osallistumalla sirkusopetuksiin avustavana ohjaajana. Perehdyin molempia aiheita käsittelevään kirjallisuuteen ja Internet-sivustoihin. Haastattelumenetelmänä oli teemallinen, puolistrukturoitu haastattelu (liitteet 1 ja 2). Aiheita on käsitelty niin käytännön kuin teorian kautta.

Tutkijana en voi olla täysin subjektiivinen aineiston käsittelyssä. Tavoitteena oli selvittää yhtäläisyydet ja mahdolliset eroavaisuudet. Aiheen käsittelyyn vaikuttaa myös tutkijan aiemmat tiedot, kokemukset ja odotukset. Todennan tuloksia kuitenkin viitaten kerättyyn aineistoon. (Kvalimotiv -Internet-sivut. [Viitattu 17.11.2011])

Koska työ yhdistää kaksi maailmaa, sosiokulttuurisen innostamisen ja sosiaalisen sirkuksen, valitsin molempien alojen asiantuntijoita haastateltaviksi.

Saadakseni käytännön työn tekijän näkökulman ja kokemuksen kuuluviin, haastattelin sosiaalisen sirkuksen ohjaaja Silja Kyytistä ja hankkeen osatoteuttaja CIRKOn projektivastaava Riikka Åstrandia, joka on ollut mukana myös toiminnan kehittämistyössä. Menetelmänä oli teemallinen, puolistrukturoitu haastattelu. Minulla oli valmisteltuina kysymykset, joihin pääasiassa halusin vastauksia. Nauhoitin haastattelut ja saatoin vaihdella kysymysten järjestystä tai jättää jo keskustelussa esille tulleita aiheita koskevia kysymyksiä pois. Litteroin aineiston ja erottelin työn kannalta olennaiset asiat muusta tekstistä.

Sosiokulttuurisesta innostamisesta haastattelin Jouni Piekkaria. Olen osallistunut hänen opetukseensa osallistavista menetelmistä ja ryhmäytymisestä. Piekkari on nähdäkseni sosiokulttuurinen innostaja ja minun tuntemistani ainoa laatuaan. Koin, että hänen opetuksessaan ilmi tulleen toiminnallisen otteen täytyy juontaa juurensa vahvasta käytännön kokemuksesta, taustateorian ymmärryksestä ja soveltamisesta. Hän on tehnyt Pro Gradu -tutkielman osallistavasta kulttuurityöstä, jonka voi katsoa olevan rinnakkainen sosiokulttuurisen innostamisen käsitteelle (Piekkari 2011). Sen lisäksi, että sain häneltä sähköpostitse vastauksia avoimiin kysymyksiin, hänen Pro Gradu -työnsä *Paikalliset äänet osallistavassa kulttuurityössä* vastasi pitkälti kysymyksiini osallistamisesta.

4.3 Aineiston käsittely

Käsittelin aineistoa vertaillen sosiaalista sirkusta ja sosiokulttuurista innostamista toisiinsa. Pyrin etsimään aiheista sisällöllisiä yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia. Erittelin sosiaalisesta sirkusopetuksesta löytyviä tekijöitä, jotka tukevat osallisuuden toteutumista ja joiden mukaan toiminnan voisi katsoa olevan sosiokulttuurisen innostamisen periaatteita toteuttavaa. Nostan esiin sosiokulttuurisen innostamisen kriteerit ja pyrin kuvailemaan, millaista osallisuutta lisäävä sirkustoiminta olisi sosiokulttuurisen innostamisen teorian mukaan.

5 HYVINVOINTIA TUKEVAA KULTTUURITYÖTÄ

5.1 Osallisuutta tukevat tavoitteet

Sosiaalisessa sirkuksessa tavoitteet yhteisöllisyyden kehittämisestä, oma-aloitteisuuden lisäämisestä, itsetunnon kasvamisesta, rohkeudesta kokeilla ja epäonnistua sekä oman luovuuden löytämisestä ovat toteutuessaan merkittäviä muutoksia, jotka tukevat positiivisen minäkuvan rakentumista ja itsensä hyväksymistä. Näillä tavoitteilla ja muutoksilla on toteutuessaan varmasti vaikutusta yksilön koko olemukseen ja toimintaan.

Ryhmätyöskentely- ja itsearviointitaitojen kehittäminen tukevat tiedostamista ja yhteisöllisyyttä, jotka puolestaan tukevat osallisuutta. Sosiokulttuurisen innostamisen perustan luo aito yhteisö (Kurki 2000, 129). Aidossa yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa toimiva ryhmä tukee osallisuuden toteutumista. Osallisuuden tunnetta on todennäköisesti esiintynyt erityisesti sirkusopetusryhmissä, jossa tuen ja rohkaisun tarve on ollut suuri ja toiminta on ollut pitkäaikaista tai intensiivistä. Ryhmistä on myös saattanut muodostua yhteisöllisiä.

Sosiaalisen sirkuksen opetusryhmissä voi olla nähtävissä heihin negatiivisesti vaikuttavia tekijöitä, kuten esimerkiksi kiusaaminen tai perheväkivalta. Näistä saatetaan keskustella myös sirkusohjaajan kanssa. Sosiaalisessa sirkuksessa osallistuja voi saada sellaisia positiivisia kokemuksia, jotka purkavat negatiivisia kokemuksia. Onnistumiset vahvistavat itsetuntoa ja saattavat saada osallistujan käsittelemään omaa tilannettaan uudella tavalla. Osallistujan tukeminen ongelmanratkaisussa ei kuitenkaan ole keskiössä sosiaalisen sirkuksen opetuksessa.

Hankkeen viimeisimmässä seminaarissa esiintynyt perhesirkusryhmä kertoi, että he ovat saaneet ryhmästä niin paljon hyviä kokemuksia yhdessä, että vaikutukset näkyivät myös kotona. Sosiaalinen sirkus tarjoaa onnistumisen elämyksiä

sirkusopetuksessa ja sivuaa samalla sosiokulttuurisen innostamisen ideologiaa.

Kuva 4. Piipoon kokeileva perhesirkus, perhepyramidi. (Kuva: Ruotsalainen 2007, Lasten ja nuorten kulttuurikeskus Piipoon Internet-sivut)

On ryhmäkohtaista, mitä konkreettisia keinoja onnistumisten saavuttamiseen löydetään ja mitä muita tavoitteita opetuksessa pyritään saavuttamaan. Positiivinen palaute ja kannustus rohkaisevat ja luovat hyväksyvää ilmapiiriä. Nämä samat asiat ovat olennaisia tekijöitä myös osallisuuden kokemuksen toteuttamisessa. Sosiaalisen sirkuksen opetusryhmät ovat keskenään hyvin vaihtelevia ja jokainen ryhmä etsii omat toimintatapansa. Näin ollen esimerkiksi osallisuus saattaa toteutua selkeämmin eri ryhmissä.

Sosiaalisen sirkuksen hyvien käytäntöjen oppaassa listattu ohjaajan ominaisuus osallistujien vastuuttamisesta toimintaan toteuttaa osallisuuden ajatusta (Hytinen 2011, 57). Kun vastuu toimintaan osallistumisesta on osallistujalla, tulee osallistujan tehdä tietoinen päätös, joka vahvistaa kuulumista ryhmään. Myös itsetehdyt esitykset vahvistavat osallistujien roolia ja antavat kokemuksen nähdä tulleisesta. Lasten kanssa aikuisten on syytä ohjata ja auttaa järjestelyissä ja on hyvä idea kannustaa myös vanhempia mukaan esitysjärjestelyihin.

Turvallinen ja kannustava ympäristö, jossa voi saada rohkeuden yrittää ja kohdata epäonnistumisia, on kasvattavaa. Sosiaalisen sirkuksen opetuksessa tämä toteutuu ja onnistumisen kokemuksia painotetaan. Tämä lisää varmasti

hyvinvointia, luo itseluottamusta ja uskoa itseen. Nämä ovat olennaisia asioita, kun tuetaan ihmisen kehitystä ja itsenäisyyttä. Siinä sosiaalinen sirkus mielestäni toimii erinomaisesti.

5.2 Innostaminen ja osallistavat menetelmät sosiaalisessa sirkuksessa

Osallistamisen lisäämisessä keskeistä ovat ryhmäkeskeiset reflektiiviset ja dialogiset työtavat (Piekkari 2002, 2). Valokuvat ja videot harjoituksista toimivat refleктоivasti eli omaa tekemistä ja oppimista heijastellen sekä mahdollisesti laittavat pohtimaan kehittämisen paikkoja. Dialogista työtapaa toteutetaan sosiaalisen sirkuksen miniesityksissä, joita voidaan tehdä harjoituskertojen päätteeksi. Niissä osa ryhmästä katsoo muiden valmistamia esityksiä ja kertoo, mitä näki ja mitä esityksestä piti.

Innostamisen kautta syntyy motivaatiota. Uuden ryhmän kohdalla on tärkeää saada jokainen osallistumaan ja luottamaan toiminnan turvallisuuteen. Luottamuksen voi löytää innostuksen ja motivaation kautta, mutta innostuminen voi olla luottamusta vahvempi motivaattori. (Hyttinen 2011, 54–55)

Sosiaalisen sirkuksen opetuksessa käytetään osallistavia menetelmiä, kuten ryhmäytymistä, yhteistyötaitoja ja tutustumista tukevia harjoituksia. Leikit, joissa täytyy huomioida muita auttamalla tai esimerkiksi hipassa pelastamalla, sitouttaa ryhmää. Ryhmäakrobaatiassa täytyy luottaa toisiin, auttaa ja tukea toisia ja toimia ryhmänä. Pyramidi, johon tarvitaan jokaista ryhmäläistä, on myös hyvä harjoitus ryhmän toimivuudesta. Sosiaalisessa sirkuksessa opetuskokonaisuus saattaa joskus olla muutaman työpajakerran mittainen, jolloin ryhmäyttämisen ja tutustumisharjoitukset jäävät vähemmälle (Kyytinen 2011). Sirkusopetuksen ei tarvitse olla opettajajohtoista, vaan osallistujien toiveita opetuksen sisällöstä voi huomioida ja ryhmää jakaa kiinnostuksien mukaan. Tämä toteuttaa ryhmän osallisuutta. (Åstrand 2011) Sosiokulttuurisessa innostamisessa ryhmäytyminen ja ryhmädynamiikan ylläpito ovat olennaisia asioita. Vaikka innostamista ja innostumista tapahtuisikin ryhmässä, ollaan silloin vielä osallisuuden prosessin alussa.

5.3 Ohjaaja - Innostaja

Hyvässä sosiaalisen sirkuksen ohjaajassa on nähdäkseni sosiokulttuurisen innostajan piirteitä. Hyväksyvän ilmapiirin luominen ja ryhmän keskinäistä yhteistyötä vahvistavien harjoitusten teettäminen ja kannustaminen ovat myös innostajan toimintatapoja. Tärkeää on myös ryhmän kuuntelu ja jokaisen osallistujan oppimisen tukeminen. Kaikki eivät opi samalla tavalla, joten joustavuus ja tilannetaju on ensisijaisia sosiaalisen sirkuksen ohjaajan ominaisuuksia.

Osallistamisen ajatuksena olisi, että ryhmän ohjaaja toimisi tasavertaisena ryhmän jäsenten kanssa. Joidenkin sirkusopetusryhmien kohdalla voi kuitenkin olla, että toinen ohjaajista on ikään kuin osallistuja. Tämä voi olla hyvä keino madaltaa kokeilemisen kynnystä ryhmässä, kun osallistujat huomaavat, että ohjaajakaan ei välttämättä osaa kaikkea. Jokaisen sosiaalisen sirkuksen opetusryhmän ohjaaja toimii omia vahvuuksia hyödyntäen, jolloin on ryhmäkohtaista, mitkä asiat painottuvat.

Sosiaalisen sirkuksen ohjaajan työhön kuuluu muutakin kuin tuntien ohjaaminen. Ennakkosuunnittelu ja työn arviointi sekä kehittämiskeskustelut työnantajansirkuksen ja opetustiimin kanssa muodostavat ohjaajan työkokonaisuuden. Osallistujilla voi olla haasteita, joihin on tärkeä perehtyä ja joita voi käydä läpi esimerkiksi työnohjauksessa. Ohjaajan työ voi olla henkisesti raskasta ja siksi on tärkeää suhtautua opetuskertoihin ilman suuria odotuksia edistymisestä. (Hytinen 2011, 68) Jokainen opetuskerta on erilainen ja ohjaajan tulee osata ottaa päivä sellaisena kuin se on. Näin on mahdollista välttää turhautumisen tunteet. Sosiaalisen sirkuksen ohjaajan työssä on osallistavan työn piirteitä. Molempien työ on kokonaisvaltaista ja sitouttavaa, eikä työtä voi vain käydä suorittamassa. Molemmissa korostuu ryhmän ja oman itsensä kuuntelu sekä kauaskantoinen ajattelu.

5.4 Sosiokulttuurisen innostamisen kriteerit

Sosiokulttuurisen innostamisen näkökulmasta osallisuuden kokemusta tulee tukea ulottumaan osallistujien elämään konkreettisin muutoksin (Piekkari 2011).

Sosiaalisen sirkuksen opetusryhmissä on voitu saavuttaa osallisuuden tunnetta, mutta jäädessään tähän, on prosessi vielä kesken. Sirkusopetuksessa ei pyritä aktiivisesti ottamaan esiin osallistujien kohtaamia ongelmia ja haasteita tai löytämään ratkaisuja niihin. Toki ohjaajat tekevät huomioita osallistujista ja toistavat toimivia harjoituksia, joilla on vaikutuksia esimerkiksi itsetuntoon ja positiiviseen minäkuvaan. Hyvät kokemukset sirkusopetuksessa voivat olla rohkaisevia ja sillä perusteella ne voivat tukea ihmisen osallisuutta ja voimaantumisen prosessin käynnistymistä.

Sosiokulttuurisen innostamiseen liittyy olennaisesti dialoginen vuoropuhelu eri kulttuuristen ryhmien välillä. Riittävän haastavassa dialogissa identiteetti pääsee todella rakentumaan ja laajentumaan. Esimerkiksi jos maahanmuuttajalapsille halutaan järjestää osallistavan sosiokulttuurisen innostamistoiminnan määreitä toteuttavaa toimintaa, tulee siihen liittyä kohtaamista niin kutsutun valtaväestön kanssa. Toimintaan tulisi liittyä ryhmän näkyvyyttä ja ulostuloa lisäävä ulottuvuus ja sen tulisi kohentaa jollain muulla tavoin heidän asemaansa. Jos toiminnassa on mukana ainoastaan maahanmuuttajataustaisia lapsia ja nuoria, on hyvä huomioida, että se saattaa pahimmillaan jopa eristää heitä kantaväestöstä. Ilman kohtauttamiselementtiä ja konkreettisia muutoksia osallistujien elämässä, kyse on normaalista ryhmille suunnatusta kulttuuritoiminnasta, joka on arvokasta sinälläänkin. (Piekkari 2011a)

Kuva 5. Vuosaaren lähiösirkusryhmä. Vierailulla Lahden sirkuskoulussa. (Kuva: Bergius 2010, CIRKO -keskuksen kuva-arkisto)

5.5 Sosiaalisen sirkuksen mahdollisuudet

Tiettyjä tavoitteita ja toimintaperiaatteita tulisi syventää, jotta tämän hetkistä sosiaalista sirkusta voitaisiin kutsua sosiokulttuuriseksi innostamiseksi. Toiminta on hyvin kirjavaa ja voi olla, että joidenkin ryhmien kohdalla toiminta on vahvasti osallisuutta toteuttavaa ja vaikuttavaa. Osallisuuden toteutumista ei kuitenkaan ole vielä tutkimuksin todennettu. Marraskuussa 2011 alkanut *Vaikuttava sirkus* -hanke selvittää tarkemmin sosiaalisen sirkustoiminnan vaikutuksia ja tuo todennäköisesti vastauksen kysymykseen osallisuuden toteutumisesta.

Sosiokulttuurista innostamista voi tehdä myös kevyemmällä otteella, mutta silloin ei termin käyttö ole perusteltua (Piekkari 2011a). Jos osallisuuden lisäämistä halutaan korostaa sosiaalisessa sirkuksessa, tulisi osallistavien menetelmien käyttöä vahvistaa ja suunnata toimintaa enemmän sosiaalityön puolelle.

6 OSALLISUUTTA LISÄÄVÄ SIRKUSTOIMINTA

Osallisuutta lisäävässä sirkustoiminnassa sirkustoiminta on yhteisöllistä ja voi tukea osallistujien voimaantumisen prosessia. Seuraavassa kuvailen, millaista sosiokulttuurisen innostamisen mukainen sirkustoiminta voisi olla. Käytän termiä voimaannuttava sirkustoiminta, sillä se pitää sisällään muun muassa käsitteen osallisuuden lisääntymisestä.

6.1 Sirkus voimaantumisen välineenä

Piekkari (2011) määrittelee voimaannuttavan sirkuksen sellaiseksi toiminnaksi, jossa sirkustaiteen keinoja käytetään pedagogisesti erilaisten ryhmien kanssa. Tavoitteena on auttaa osallistujia saamaan positiivisia kokemuksia itsensä ja toisten kanssa toimimisesta sekä omien rajojensa ylittämisestä, olipa kyse sitten motorisista tai henkisistä uskaltamisen haasteiden kohtaamisesta.

Voimaannuttavassa sirkuksessa sirkustaide on vahvasti sovellettua, eli sen estetiikka, kriteerit, merkitykset ja symbolit määritellään uudelleen. Uuden ryhmän kanssa on hyvä käydä läpi käsityksiä ja näkemyksiä sirkuksesta. Näin sirkuskäsitys muotoutuu uudelleen ja se tulee lähemmäksi ryhmän omia lähtökohtia. (Piekkari 2011) On ryhmästä siis kiinni, mitkä asiat painottuvat ja millä tavoin sirkusta käytetään yhteisen päämäärän hyväksi.

Voimaannuttavan sirkuksen tekemiseen ei riitä että osaa opettaa sirkusta, vaan ohjaajan tulee omata sosiokulttuurisen pedagogiikan keinoja laajasti ja käyttää yksilö- ja ryhmälähtöistä toimintatapaa. Osallistujia itseään tulisi kouluttaa kouluttajiksi, jolloin kulttuurisen tuotannon väline annetaan sen ”kuluttajien” haltuun. Nämä ajatukset ovat myös Freiren pedagogiikan taustalla ja pohjautuvat marxilaiseen teoriaan. (Piekkari 2011)

On tärkeää, että ohjaaja on sitoutunut toimintaan ja kohderyhmään, eikä katoa jonnekin kesken prosessin. Jos tämä ei ole mahdollista, on tärkeää selittää ryhmälle avoimesti oma tilanne ja valintaan vaikuttaneet tekijät, etteivät ryhmän jäsenet koe mahdollisesti omassa elämässä jo aiemmin koettua hylkäämisen

tunnetta. Pedagogien vastuu ja pedagoginen toiminta tulisi jatkua sirkuksesta työpajoihin, joissa rakennetaan uutta tulevaisuutta, rohkaistaan esimerkiksi nuoria tai työttömiä opintoihin ja työnhakuun ja heidän tilannettaan seurataan. Kokemusten purku tässä tapauksessa voimaannuttavasta prosessista, voi auttaa yksilöitä ja ryhmiä hahmottamaan omaa tilannettaan. (Piekkari 2011)

Onkin pohtimisen arvoista miettiä, jääkö voimaannuttamisen prosessi kesken, jos se jää vain tähän? Voimaannuttavan toiminnan tulisi johtaa konkreettisiin muutoksiin ihmisten elämässä ja sirkuksen tekemisen tulisi toimia ainoastaan alkuun pääsemisen kimmokkeena. (Piekkari 2011) Esimerkkinä voidaan ajatella syrjäytyneille järjestettyä voimaantumiseen tähtäävää osallistavaa toimintaa, jossa toiminnan tuloksena syrjäytynyt löytää itselleen kaverin. Sirkusopetus on voinut toimia positiivisena kokemuksena ryhmässä toimimisesta sekä mahdollisuudesta osoittaa sitoutumista ja vastuunottamista omasta toiminnasta.

Voimaannuttavaan sirkukseenkin tulisi liittyä yhdessä osallistujien kanssa tehtävä kartoitus heidän elämäntilanteistaan ja kulttuuristaan (elämäntavat, arvot, totut tavat, ilmaisu, taloudellinen selviäminen jne.). Sosiokulttuurisessa työssä tämä tehdään ryhmätoimintana. Se on työtä, joka tapahtuu esimerkiksi sirkustoiminnan ohella ja limittyneenä siihen. Voimaannuttavassa työssä ei esimerkiksi tehdä ryhmien puolesta esitystapahtumia, vaan osallistujia itseään aktivoidaan organisoimaan tapahtumia. Tämä pätee kaikkiin taiteen työlajeihin. (Piekkari 2011)

Sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteita palvelevassa sirkustoiminnassa sosiokulttuurisesta innostamisen ideologiaa hyödynnetään sirkusharjoittelun yhteydessä. Sirkus voi olla toiminnan teemana, mikä helpottaa todellisten aiheiden käsittelyä. On hyvä, jos sirkus alunperinkin kiinnostaa ryhmän jäseniä ja toimii siten motivoijana. Ryhmän ollessa siihen valmis voi olla hyvä idea kannustaa heitä valmistamaan esitys, jossa sirkuksen keinoin ilmaistaan ryhmän oma valitsema aihe tai mahdollisesti jopa heidän oma tarinansa. Sirkusesityksen valmistaminen ja esittäminen toimii keinona saada kokemus nähdyksi ja näkyväksi tulemisesta. (Piekkari 2011) Vanhemmat ja ystävät saattavat hämmästellä, kun heille läheinen ja tuttu ihminen tekee jotain oppimaansa asiaa ja onnistuu. Tämä voi antaa heille uuden, positiivisen näkökulman läheisensä kykyihin.

Sirkusohjaajana saamani kokemuksen perusteella sirkus on toimiva väline innostuksen, luottamuksen ja heittäytymisen löytämiseen. Ohjaajan tehtävänä on aluksi tutustua ryhmään ja sitten tarvittaessa madaltaa kynnystä sirkuksen ottamiseksi mukaan. Usein ujutkin osallistujat saattavat olla todellisuudessa innoissaan päästessään tekemään sirkusta. Kun on saatu aikaan onnistunut alkusysäys toiminnalle ja ryhmän tavoitteet selkiytyneet, voi muodostua luontevaksi vain välillä palata sirkuksen teemoihin, jolloin toiminnan ensisijainen fokus pysyy ryhmän osallistamisessa ja heidän itsemäärittelynsä ongelmien ratkaisuprosessin etenemisessä konkreettisen toiminnan tasolle.

6.2 Sirkus innostavana harrastuksena

Sosiokulttuurisen innostamisen hengessä tapahtuvan toiminnan lähtökohta on perustua ihmisen tarpeisiin eikä jonkin totutun järjestelmän ylläpitämiseen (Kinnunen ym. 2003,17). Osallisuuden tunteen voi ajatella olevan inhimillinen perustarve, joka kaikilla on. Sosiokulttuurisen innostamisen ajatuksia tulisi hyödyntää erityisryhmien lisäksi ryhmien kanssa, joilla ei ole erityisiä rajoitteita. Toiminnan varmistettaisiin olevan innostavaa ja yhteisöllistä, mutta sen ei välttämättä tarvitse tapahtua ympäristössä, jossa olisi erityistä tukea tarvitsevia. Sirkusharrastus voi tuoda suurta iloa jokaiselle, sillä kaikilla on henkilökohtaisia haasteita. Lähtökohtana on halu kehittää itseään ja kohdata oma osaaminen omista lähtökohdista. Sirkusta harrastamalla voi päästä esimerkiksi epäonnistumisen pelosta, kokea onnistumisia yksilö- ja ryhmätasolla ja oppia hyvää asennetta oppimiseen. Näistä taidoista on taatusti hyötyä monilla elämän osa-alueilla. Myös harrastuksen arvo harrastuksena on hyvä tiedostaa. Tiedän tapauksia, joissa rakkaasta harrastuksesta on tullut jokapäiväistä ja tavoitteellista ja se on näin menettänyt osan hauskuudestaan. Harrastuksen merkitys on toimia vastapainona esimerkiksi työlle. Siitä tulisi saada energiaa ja mahdollisuuden toteuttaa itseään toisella tavalla kuin työssä.

Vaikka sirkus on sitoutumista ja sitkeyttä vaativa laji ja kokopäivätyönä äärimmäisen raskas ja siksi myös kiehtova, sen parhaita puolia on toiminnallinen tekeminen, yhteisöllisyys ja monipuolisuus. Harrastamalla sirkusta oman

innostuneisuuden mukaan, voi kokea sen hauskuuden ja palkitsevuuden. Laajasti ajateltuna kaiken inhimillisen toiminnan voidaan sanoa olevan sosiokulttuurista, sillä ihminen on väistämättä osa yhteisöään ja omaa kulttuuriaan.

7 POHDINTA

Millaista on osallisuutta lisäävä sirkustoiminta? Tämä kysymys on vienyt minut matkalle sosiokulttuurisen innostamisen juurilta sirkuksen sovelletun käytön mahdollisuuksiin ja sen tämän hetkiseen tilanteeseen. Nyt kun työni on valmis, voin sanoa sen antaneen minulle paljon. Olen saanut pohtia kokopäiväisesti itseäni kiinnostavaa aihetta; sosiaalisen sirkuksen ja sosiokulttuurisen innostamisen olemusta.

Olen luonut pohjaa jatkotutkimuksille sirkuksen soveltavasta käytöstä. Tässä työssä tarkastelen tutkimuskysymyksiä lähinnä Sosiaalinen sirkus -hankkeen sirkusopetuksen tavoitteiden kautta. Mielessäni pyörikin jo ”SirkusInnostus” -työpajamalli sosiokulttuurisesta innostamisesta sirkuksen keinoin ja tapaustutkimus sirkusoppilaiden osallisuuden kokemuksesta. Kuvaus osallisuutta lisäävästä, voimaannuttavasta sirkuksesta on tässä työssä teorian tasolla, mutta uskon, että sosiaalisen sirkuksen ammattilaiset saavat työstä näkökulmaa, josta keskustella ja hyödyntää käytännön työssä.

Koin haastavaksi suurten ja aiheeni kannalta olennaisten käsitteiden määrittelyn. Osallisuus, yhteisöllisyys, voimaantuminen ja niihin liittyvät taustateoriat tuntuivat välillä hyvin olennaisilta avata, jotta työstäni saisi eniten irti. Esimerkiksi voimaantumisen käsitettä käytettäessä olisi tärkeä ymmärtää sen ydin ja taustateoria, jotta sen ideologia tulisi hyödynnetyksi oikealla tavalla. (Siitonen & Robinson 2011. [Viitattu 6.11. 2011]) Vaikka aihetta sivuavien käsitteiden avaus tukisi työni sanomaa, ymmärsin pian, että työn laajuus ja tarkoitus ovat toisaalla. On tarkoituksenmukaisempaa esittää aiheeseen liittyvät käsitteet lyhyesti ja ymmärrettävästi.

Sosiaalisen sirkuksen rikkaus on sen monipuolisuudessa. Opetusryhmät ja projektit voivat olla keskenään hyvinkin erilaisia. Tämä työ on vahvistanut ajatustani, että taiteen tekeminen kuuluu kaikille, ja että se on toimiva väline omien voimavarojen löytämiseksi kokonaisvaltaisessa hyvinvoinnin saavuttamisessa ja muutoksien aikaansaamisessa. Aion tulevaisuudessa viedä sirkuksen ja innostamisen sanomaa sinne, missä sitä kaivataan.

LÄHTEET

- Aulanko, M., Nieminen, K. 1989, Sirkustaitojen käsikirja. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Otava.
- CIRKO-keskuksen Internet-sivut. <URL:http://cirko.fi> [Viitattu 24.10.2011]
- Enoranta, T. 2007. Tue turvapaikanhakijan toimintaa -Hyvät käytännöt (Becoming more visible). Suomentajat Heli Mäntyranta, Liisa Leppänen & Teija Enoranta. Helsinki. Kansalais- ja työväenopistojen liitto KTOL.
- Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Internet-sivut. 5.10.2011. Päiväkoti Pelimanni.
URL:http://hel.fi/hki/sosv/fi/P_iv_hoito/P_iv_kodit/P_iv_koti+Pelimanni/pk_pelimanni_ajankohtaista [Viitattu 8.11.2011]
- Henttu, T. 2011. Sosiaalinen sirkus syntyy ajessa. Tukilinja. Lehtiartikkeli. Julkaistu numerossa 5/2011
- Hyttinen, H., Kakko, S-C., Karkkola, P., Åstrand, R. 2011. Sosiaalisen sirkuksen hyvien käytäntöjen opas. Sosiaalinen sirkus -hankkeen julkaisu. Tampere. Tammerprint Oy.
- Hyvinvointia sirkuksesta -esite. 2009-2011. Sosiaalinen sirkus-hanke. Tampereen tutkivan teatterityön keskus.
- Innostaja.net -Internet-sivut. Opintokeskus Kansalaisfoorumi.
URL:http://innostaja.net [Viitattu 3.10.2011]
- Kakko, S-C. 2011a. Projektipäällikkö. Tampereen tutkivan teatterityön keskus. Hyvien käytännön oppaan julkaisu- ja keskustelutilaisuus. Muistiinpanot. 15.9.2011
- Kakko, S-C. 2011b. Projektipäällikkö. Tampereen tutkivan teatterityön keskus. <xxxxx.xxxx@xxx.fi> 10.10.2011. Kommentteja opinnäytetyöhön. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti] Vastaanottaja Marianne Vaalimaa. [Viitattu 12.10.2011].
- Kinnunen, P., Penttilä, L., Rantala, J., Salonen, K., Tervo, T. 2003. Innostuskirja. Nyt - Sosiokulttuurisen toiminnan polunpäitä. Vantaa. Opintokeskus Kansalaisfoorumi.
- Kurki, L. 2000, Sosiokulttuurinen innostaminen; muutoksen pedagogiikka. Tampere. Vastapaino.

Kvalimotv -Internet-sivut.

URL:<http://http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html>
[Viitattu 17.11.2011]

Kyytinen, S. 2011. Sosiaalisen sirkuksen ohjaaja. Sirkus Magenta ry.
Haastattelu 27.5.2011

Kyytinen, T. 2011. Kuva 3. Äitienpäivä-sirkustyöpaja. Sirkus Magenta ry:n
Internet-sivut. URL:<http://sirkusmagenta.fi/sirkustyopajat.html> [Viitattu
24.10.2011]

Lasten ja nuorten kulttuurikeskus PiiPoon Internet-sivut. [Viitattu
29.11.2011]

Lepikkö, T., Sallinen, T., Saukko, R. 2007. Sosiokulttuurinen innostaminen
Mannerheimin lastensuojeluliiton vapaaehtoistoiminnassa.
Verkkojulkaisu. Rovaniemi. URL:>[http://lapinpiiri-mll-fi-
bin.directo.fi/@Bin/728849c6938fb2168b4017d415bf4444/1317818841/a
pplication/pdf/134851/sosiokulttuurinen%20innostaminen%20MLL.pdf](http://lapinpiiri-mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/728849c6938fb2168b4017d415bf4444/1317818841/application/pdf/134851/sosiokulttuurinen%20innostaminen%20MLL.pdf)
[Viitattu 24.10. 2011]

Perho, M. 21.9.2007. Yhteisöllisyys ja osallisuus edistävät terveyttä.
[Verkkojulkaisu.] Loimaa. Varsinais-Suomen kylät ry. URL:[http://
vskylat.fi/pdf/Maija_Perho.pdf](http://vskylat.fi/pdf/Maija_Perho.pdf) [Viitattu 8.1.2011]

Piekkari, J. 2002. Paikalliset äänet osallistavassa kulttuurityössä.
Tampereen yliopisto. Etnomusikologian Pro-gradu-työ.
Etnomusikologinen ja osallistava näkökulma ammatilliseen kasvuuni.
Julkaisematon.

Piekkari, J. 2011. FM, kouluttaja. Haastattelu 20.9. 2011.

Piekkari, J. 2011a. FM, kouluttaja. <xxxxxxx@xxxxx.xxx> 12.11.2011.
Opinnäytetyö-kommentti. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti.]
Vastaanottaja Marianne Vaalimaa [Viitattu 15.11.2011]

Purovaara, T. 2005. Nykysirkus: aarteita, avaimia ja arvoituksia. CIRKO –
Uuden Sirkuksen Keskuksen julkaisu. Helsinki. Like.

Rautio, M., Virtanen, T. 2009. Elämänmakua Veturissa. Yhteisölliset ja
osallisuutta lisäävät toimintatuokiot vanhustyössä. Diakonia-
ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
URL:[http://
https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/7675/Rautio_Mari.
pdf?sequence=1%20](http://https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/7675/Rautio_Mari.pdf?sequence=1%20)

Ristimäki, K. Sirkusopetus peruskoulussa. Peruskoulujärjestelmän mahdollisuuksia ja haasteita sirkusopetukselle. Raholan koulu. Raportti.

Savolainen, M. Voimautuminen

URL:http://kansanopistot.fi/yhdistys/opiku/miina_savolainen_1.pdf
[Viitattu 6.11.2011]

Seinäjoki.fi –Internet-sivut. 20.5.2009. Ylisen päiväkodin Taikasirkus Seinäkuun yössä. Verkkojulkaisu. URL:[http:// seinajoki.fi/taidehalli/5-09_ylisen_pk.html](http://seinajoki.fi/taidehalli/5-09_ylisen_pk.html) [Viitattu 8.11.2011]

Sosiaalinen sirkus -hankkeen Internet-sivut. >URL:<http://sosiaalinsirkus.fi>
> [Viitattu 5.8.2011].

Siitonen, J, Robinson, H. 2001. Pohdintaa voimaantumisenesta. Teoksessa: Järvisalo, R. (toim.) Muutoksen kautta kasvuun. Pieksämäki. Kotilo ry. 61–72. URL:[http:// http://www.voimaantuvasuomi.org/sirob.pdf](http://www.voimaantuvasuomi.org/sirob.pdf) [Viitattu 6.11. 2011]

Tampereen yliopiston Internet-sivut. 21.10.2011 >URL:<http://uta.fi/ajankohtaista/tutkimusuutiset/ilmoitus.html?id=67549> [Viitattu 22.11.2011]

Tampereen kaupungin Internet-sivut. 2009.

>URL:http://tampere.fi/material/attachments/t/5rwo3jllC/taidekaari_oheis_materiaalit_julkaisut_pieni_sirkusopas.pdf [Viitattu 16.11.2011]

Åstrand, R. 2011. Sosiaalisen sirkuksen hankkeen osatoteuttaja CIRKO-Uuden Sirkuksen Keskukseen projektivastaava. Haastattelu. 27.5. 2011

Åstrand, R. 2011a. Sosiaalisen sirkuksen hankkeen osatoteuttaja CIRKO-Uuden Sirkuksen Keskukseen projektivastaava.
xxxxxx.xxxxxxx@xxxxx.xxx 29.11.2011 Sirkusaiheisia kysymyksiä.
[Henkilökohtainen sähköpostiviesti] Vastaanottaja Marianne Vaalimaa.
[Viitattu 30.11.2011]

LIITTEET

Liite 1. Haastattelu sosiaalisesta sirkuksesta (Silja Kyytinen, sirkusohjaaja ja Riikka Åstrand, projektivastaava)

Haastattelu sosiaalisesta/soveltavasta/osallistavasta sirkustoiminnasta.

Kysymykset:

1. Nimi, titteli, tausta
2. Millä nimellä social circus -toimintaa tulee Suomessa mielestäsi kutsua?
 - Mitä mieltä olet käsitteestä voimaannuttava sirkus?
3. Kuinka olet mukana sosiaalisen sirkuksen hankkeessa?
4. Mitä hyötyä soveltavasta sirkustoiminnasta voi olla? Kenelle?
5. Mikä on olennaisin asia soveltavan sirkuksen toiminnassa?
6. Mitkä ovat tärkeimpiä sosiaalisen sirkuksen ohjaajan ominaisuuksia?
 - Mitä osallistamisen keinoja on hyvä ja luontevaa käyttää soveltavassa sirkustoiminnassa? (tutustumistehtävät uuden ryhmän kanssa, ryhmäyttäminen ja ryhmälähtöinen ohjaaminen, kokemusten purkaminen esim. pareittain harjoitusten jälkeen, jokaisen mielipiteen arvostuksen esiintuominen, sallivan ilmapiirin luominen, innostaminen, motivointi, palkitseminen, loppufiilisrinki)
7. Voiko soveltavan sirkustoiminnan ajatella olevan sosiaalityötä taiteen keinoin?

Liite 2. Haastattelu sosiokulttuurisesta työstä (Jouni Piekkari, FM, kouluttaja)**Kysymykset:**

1. Miten avaisit käsitteen sosiokulttuurinen työ? Millaisiin ajatuksiin se perustuu? Mikä on kaikista olennaisinta sosiokulttuurista työtä tehdessä?
2. Miten olet itse päätenyt tekemään sosiokulttuurista työtä? Minkälaisia työnkuvia sinulla on ollut sosiokulttuurisen työn kentällä?
4. Millaisena näet sosiokulttuurisen työn kentän Suomessa ennen ja nyt? Tulisiko alaa kehittää? Kuinka?
5. Voisiko sosiokulttuurisen työn sanoa olevan sosiaalityötä luovin menetelmin ts. taiteen keinoin? Liittyykö sos.kult.työ aina jollain tavalla taiteeseen?
6. Onko kaikessa voimaannuttavassa toiminnassa kyse sosiokulttuurisesta työstä? Voiko nähdäksesi sosiokulttuurista työtä toteuttaa millä tahansa taiteen alalla?
7. Onko sovellettu taide (esim. soveltava tanssi) sosiokulttuurista työtä?
8. Millaisia ominaisuuksia on hyvällä sosiokulttuurisen työn tekijällä?
9. Mitä sinulle tulee mieleen käsitteestä Voimaannuttava sirkus?
10. Millaista on osallisuutta lisäävä toiminta? Mitä osallistamisen keinoja on?
11. Mitä hyötyä on osallisuutta lisäävästä toiminnasta?

KIITOS HAASTATTELUSTA!

Liite 3. Osallistavien menetelmien harjoituksia

- Kartan muodostaminen jokaisen ryhmän jäsenen kotikaupungin mukaan. Jokainen siirtyy tilassa kuvitteellisen Suomen tai maailman kartan sille kohdalle, jossa oma kotikaupunki sijaitsee ja jokainen saa vuorollaan kertoa, mistä on kotoisin ja mitä erityistä omassa kaupungissa on. Näin kaikki saavat käsityksen, mistä ryhmän muut jäsenet ovat lähtöisin.
- Ryhmän sisällä on hyvä teettää harjoituksia, joissa ryhmän sisällä muodostetaan pienempiä ryhmiä erilaisin perustein, esimerkiksi ominaisuuksien ja mieltymysten, paidan värin tai vaikka sisarusten määrän mukaan. Pienryhmän jäsenten tehtävänä on esittäytyä toisilleen.
- Kävely tilassa. Ohjaaja pyytää osallistujia kävelemään tilassa ristiin rastiin, jatkuvasti hakeutuen avoimiin kohtiin. Ohjaaja säätelee kävelyvauhtia esimerkiksi ilmoittamalla numeroin, millä nopeudella tulee kulkea. Ykkönen voi olla hitain ja kymmenen nopein. Ohjaaja pyytää osallistujia hakeutumaan sellaisen ihmisen luokse, jota tuntee vähiten ryhmässä. Pareja pyydetään keskustelemaan esimerkiksi odotuksista ryhmän toiminnasta, millainen tämän päivän aamu oli jne. Kävely jatkuu ja vauhti vaihtuu ja harjoitus tehdään, kunnes lähes kaikki ovat keskustelleet keskenään.
- Sekakättely. Osallistujia pyydetään kättelemään vierustoveriaan ja esittelemään itsensä tai vaihtoehtoisesti kertomaan, miksi on täällä tänään. Kättä ei saa irrottaa, ennen kuin toinen käsi on löytänyt toisen käteltävän. Tilassa saa liikkua mahdollisuuksien mukaan. Lopuksi jäädään siihen, minne on kättelyssään päätenyt. Lopuksi kokemukset puretaan isossa ryhmässä.

Kun ryhmän jäsenet ovat jo hieman tutustuneet ja halutaan syventää taitoja toimia yhdessä erilaisten ihmisten kanssa, on hyvä luoda yhteisiä kokemuksia.

- Tuolinvaihto. Harjoitus purkaa hyvin jännitystä, energisoi ja luo mahdollisuuden saada tietoa muista ryhmäläisistä sekä rikkoo perinteisen luokkamallin piirimuotoiseksi. Alkuasetelmassa istutaan tai seistään piirissä. Vetäjä aloittaa olemalla piirin keskellä ja kehottaa kaikkia, joilla on esimerkiksi valkoiset sukat, vaihtamaan paikkaa keskenään. Samalla hän yrittää itse päästä istumaan jonnekin. Ilman paikkaa jäänyt jää keskelle ja esittää seuraavan kysymyksen. Ne voivat olla informatiivisempia, kuten ”kaikki, jotka ovat päivätöissä... kaikki, joilla on lapsia... kaikki jotka harrastavat lenkkeilyä...” jne.
- Yhteispiirustus ryhmän yhteistyökyvyn ja turvallisuudentunteen kehittämiseksi. Pienryhmissä maalataan tai piirretään suurelle paperille yhteneväisen kokonaisuuden muodostava kuva. Taustalla soi musiikki, muuten pyritään hiljaisuuteen. Joku aloittaa valitsemallaan värillä tekemällä yhden viivan tai vedon siveltimellä. Näin jatkuu, kukin vuorollaan. Viivojen ei tarvitse jatkua edellisestä. Työ on valmis, kunnes joku ehdottaa lopettamista ja se sopii muille. Ryhmäläiset allekirjoittavat työn. Kaikkien pienryhmien työt asetetaan nähtäville ja kaikilla on mahdollisuus tutustua niihin. Lopuksi käydään yhdessä läpi, mitä tunteita harjoitus herätti, mitä oikeastaan tapahtui ja mitä ongelmia ilmeni. Harjoitusta voi varioida päättämällä teoksen teeman etukäteen.
- Kuunteleminen. Parin kanssa istutaan vastakkain ja päätetään yhdessä teema, josta puhutaan minuutin ajan päällekkäin, jolloin kumpikaan ei kuuntele toista. Kokemus puretaan keskustelemalla, miltä tuntui. Seuraavaksi sovitaan, kumpi puhuu samasta teemasta ja kumpi kuuntelee. Näin puhutaan minuutin ajan. Tämän jälkeen kuuntelija kertoo puhujalle, mitä kuuli. Sitten vaihdetaan osia ja sama toistetaan. Lopuksi muodostetaan neljän hengen ryhmiä, joissa mietitään, miltä näyttää ja kuulostaa, kun toinen kuuntelee toista oikeasti. Ohjaaja pyytää ketä tahansa sanomaan yhden asian ja kirjaa sen taululle joko näyttää tai kuulostaa -puolelle. Harjoitus puretaan keskustelemalla, miltä työskentely tuntui, miten se onnistui, mitä opetti ja mitä havaintoja huomattiin.

- Mind map eli miellekartta yksin, pareittain tai ryhmässä. Tämä työtapo mahdollistaa jonkin asian pohdinnan tai suunnittelun jäsennellysti jolloin jokainen saa kokonaiskäsityksen asiasta tai ongelmasta. Lisäksi sen avulla keksitään hyviä ratkaisuja ja ideoita sekä huomataan, mitä tunteita, ajatuksia, mielleyhtymiä tai ennakkoluuloja ryhmällä on. Alkuasetelmaan tarvitaan paperia tai iso lakana, riippuen siitä, millaisissa ryhmissä miellekartta tehdään. Kullakin ryhmällä voi olla eriväriset tussit. Jos ryhmä on iso, voi olla hyvä idea kiinnittää työskentelyalusta seinälle. Ohjaaja auttaa määrittelemään aiheen, jota miellekartan avulla tarkastellaan syvemmin. Työskentelyaika päätetään yhdessä. Aihe kirjoitetaan keskelle ja ympyröidään. Aiheesta ideoidaan vapaasti, mitä se tuo mieleen. Avainsanat kirjataan kuvin tai tekstein pääsanana ympärille. Hiljaisempia osallistujia voi pyytää kirjaamaan mielleyhtymiä pienille lapuille, jotka liitetään miellekarttaan. Erilaisten osioiden hahmottamisen helpottamiseksi voi käyttää eri värejä. Ohjaaja rohkaisee jatkamaan assosiointia vapaasti liittyen kaikkeen paperilla olevaan. Jokainen mielleyhtymä on arvokas ja sallittu. Kun sovittu työskentelyaika on kulunut eikä uusia näkemyksiä näytä syntyvän, ohjaaja ilmoittaa harjoituksen päättyneen. Loppukeskustelussa käydään läpi pääsanana tuomat mielleyhtymät, syntyneet uudet ideat sekä jatkossa huomioon otettavat asiat eli harjoituksessa opitut asiat.
- Hyvä koodi eli keskustelun aktivoija. Tarkoituksena on nostaa yhteisön kannalta tärkeä aihe ratkaisukeskeiseen, yhteiseen keskusteluun. Koodi voi olla lähes mitä tahansa helposti lähestyttävää: juliste, dia, kertomus, pantomiimi, näytelmä tai laulu. Koodin avulla löytyvät olennaiset kysymykset ja ratkaisuvaihtoehdot. Hyvä koodi innostaa ja koskettaa osallistujien tunteita. Ohjaaja auttaa ryhmää keskustelussa kysymyksillä ja tekee tarvittaessa yhteenvetoja. Osallistujien tulee itse löytää vastauksia omien ongelmien syihin ja seurauksiin. Ohjaaja voi jakaa omia kokemuksiaan, jos häneltä niitä kysytään. Aiheen työstäminen on vaiheittaista, ja olennaisinta onnistuneen prosessin kannalta on saada mahdollisimman moni osallistumaan heti prosessin alussa. Koodin käsittelyn ensimmäisessä vaiheessa ohjaaja näyttää koodina toimivan

kuvan, elokuvan, kertoo kertomuksen tai laulattaa laulun. Sitten kuvaillaan yhdessä, mitä siinä tapahtui, mitä kukin näki, millaisia tunteita siihen liittyi ja miksi näin tapahtui. Tässä vaiheessa ideana on käydä koodina toimivan kuvan, näytelmän tms. aiheita liittämättä sitä yhteisön omaan ongelmaan. Näin etäännyttämällä aihetta voi olla helpompi käsitellä ja siihen löytyy helpommin uusia näkökulmia. Sopiva ”välimatka” aiheeseen luo turvallisuuden tunnetta ja arkojakin asioita on mahdollista käsitellä. Tämän vaiheen jälkeen ohjaaja voi verrata tilannetta todellisuuteen ja kysyä, onko tilanne tuttu ja tapahtuuko näin todellisuudessa. Aiheutuuko tilanteesta muita ongelmia? Todellisuuden analysoimiseksi syvällisemmin voidaan pohtia mitkä ovat perimmäisiä syitä ongelman aiheutumiselle. Jatkotoimenpiteiden suunnitteluksi on hyvä miettiä, mitä ratkaisukeinoja tilanteeseen on ja kuka voi vaikuttaa ongelmaan. (Innostaja.net -Internet-sivut. [Viitattu 3.10.])